

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Oliver Ågren

Samordning och forcering enligt AB 04

Om beställarens möjlighet att åtgärda ett projekt som riskerar att överskrida
kontraktstiden

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 VT2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Metod och material	9
1.5 Allmänna bestämmelser	12
1.6 Forskningsläge	13
1.7 Definitioner och systematik	13
1.8 Disposition	16
2 PLANERING AV ENTREPRENADEN	18
2.1 Samordningsansvar	18
2.2 Bristande samordning	21
2.3 Entreprenörens ansvar	22
2.3.1 Planeringsansvaret och tidplanen	22
2.3.2 Luft i tidplanen	24
2.3.3 Entreprenörens projektledning	26
3 RÄTTSFÖLJDER VID FÖRSENING	28
3.1 Inledning	28
3.2 Tidsförlängning	28
3.3 Hinderersättning	30
3.4 Förseningsvite	33
3.5 Hävning	35

4	FORCERINGSINSTITUTET	37
4.1	Inledning	37
4.2	Beställarens påkallande av forcering	39
4.2.1	Kravet på väsentlig olägenhet	40
4.2.2	Ersättning för forceringsåtgärder	42
4.2.3	Tidsmässigt otillräcklig forcering	43
4.3	Oenighetsforcering	45
4.4	Samordningsforcering	47
4.5	Forcering kontra ändringsreglerna	49
4.5.1	Kontraktsarbeten	49
4.5.2	ÄTA-arbeten	50
4.5.3	Forceringsbestämmelsens förhållande till ÄTA-regleringarna	50
4.6	Skriftlighet vid forcering	53
5	SAMMANFATTANDE DISKUSSION	55
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	59
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	62

Summary

AB 04 includes several provisions that regulate planning as well as the tools intended to remedy projects that risk being delayed. These provisions are the subject of this thesis, with special regard to AB 04 chapter 4 § 6 which regulates the acceleration opportunities the parties have, and AB 04 chapter § 9 which states that the client has a coordination responsibility.

In order to fulfill the purpose of the essay, especially three questions have been necessary to answer. Firstly, how the coordination responsibility is constructed. Secondly, which function the acceleration institute has in a contract. Lastly, what similarities and differences there are between the acceleration institute and the contract variation construction.

Given that the parties have not agreed otherwise, the client's coordination responsibility in AB 04 chapter 3 § 9 includes to coordinate its work with that contractors' and the subcontractors' work and that their work is coordinated in between. The purpose with the provision is that the involved parties' performances should not affect someone else's work. Thus, the client must ensure that the work steps of the contractors involved are arranged so that the execution of the project has the best possible outcome in terms of total economy.

In the event of lack of coordination with delay as a result, the contractor may be granted an extension of time. However, no direct sanction against the client appears to be feasible. Furthermore, the regulation seems to provide the contractor with the opportunity to demand certain coordination efforts from the client, usually in the form of construction meetings. Whether the coordination responsibility provides the client with any capacity is disputed. There are those who suggest that it is possible to interpret an opportunity for the client to assert something similar to a duty of obedience. That is, to require the contractor to adapt to other actors.

The contractor has a responsibility in the planning stage as well, which is to plan the execution of the contract work so that it can be carried out within the time frame set in accordance with the contract period. This responsibility includes constructing a schedule for the execution of the various areas of the contract. This is an important component for the possibility to be able to monitor the progress closely.

If the planning of the project proves to be deficient and a delay occurs, several legal effects may become relevant. The time extension institute is mainly

relevant in the light of the purpose of the essay, as the assessment of this is fundamental to the applicability of the acceleration regulation. Such an adjustment of the contract period is typically actualized when the contractor is prevented from completing the contract work because of a circumstance due to the client or any other condition on his side, which appears in AB 04 chap. 4 § 3. The regulation is followed by a comment stating that practice regarding the control responsibility in the Sale of Goods Act can be a guide in the assessment.

In the event of obstacles as described above, compensation may also be paid to the contractor according to AB 04 chap. 5 § 4. In order for such compensation to be current, it is required that the obstacle can be attributed to the client and that the obstacle caused increased costs. In addition, the contractor must be able to show the size of the costs.

In the event of a delay in the contract due to the contractor, a delay fine can be paid. The cancellation regulation can also actualize if the delay is of serious nature.

The acceleration institute is expressed in AB 04 chapter § 6. Acceleration means that the contractor, in case of delays, adds extra resources to reduce the need for extension of the contract period. This is done at the request of the client, which follows from the first part of the provision. The contractor may also, on its own initiative, undertake acceleration measures, in accordance with the second part of the provision.

In situations where the client understands that a project is exceeding the contract period, he can either cancel a part of the work or alternatively demand that extra resources be added in the form of machines, more work shifts with the purpose to "earn" time. Hence, it is interesting to look at the similarities that exist between acceleration measures and contract variation work. The doctrine states that outgoing work can be understood as acceleration measures. This means that if the client cancel a part of the work, it may be the context that determines whether it is a matter of calling for acceleration measures or prescribing contract variation work.

In summary, it can be said that the client's right to call for acceleration measures is one of its main measures when the project's contract period risks being exceeded. This means that the acceleration institute is central to the client's ability to be able to manage the contract within the framework of the coordination responsibility.

Sammanfattning

AB 04 inbegriper ett antal bestämmelser som reglerar dels planering och dels de verktyg som är avsedda att åtgärda projekt som riskerar att försenas. Dessa regleringar är föremål för denna uppsats, med särskilt avseende på AB 04 kap. 4 § 6 som reglerar parternas forceringsmöjligheterna samt kap. 3 § 9 som fastslår att beställaren har ett samordningsansvar.

För att uppfylla uppsatsens syfte har utgångspunkt tagits i tre frågeställningar. För det första hur samordningsansvaret fungerar, för det andra vilken funktion forceringsinstitutet fyller i en entreprenad och slutligen vilka likheter respektive skillnader det finns mellan forceringsinstitutet och ÄTA-arbeten.

Beställarens samordningsansvar inbegriper, under förutsättning att parterna inte avtalat annorlunda, att dennes arbeten samordnas med entreprenörens och sidoentreprenörens samt att deras respektive arbeten samordnas. Syftet är att de inblandade aktörernas utförande inte ska inverka på någon annans arbete. Således ska beställaren tillse att de inblandade entreprenörernas arbetsmoment ordnas så att utförandet av projektet får bästa möjliga utfallet sett till dess totalekonomi.

Vid bristande samordning med försening till följd kan entreprenören tillerkännas tidsförlängning. Någon direkt sanktion gentemot beställaren förefaller emellertid inte vara aktuellt. Bestämmelsen förefaller dock förse entreprenörerna med möjligheten att avkräva beställaren på vissa samordningsinsatser, typiskt sett i form av byggmöten och forceringsåtgärder. Huruvida samordningsansvaret ger beställaren några befogenheter är omtvistat. Det finns emellertid de som föreslår att det är möjligt att uttyda en möjlighet för beställaren att göra vad som skulle kunna betraktas som lydnadsplikt gällande, ytterst genom att kräva anpassning från entreprenören.

Entreprenören har också ett ansvar i planeringsstadiet, nämligen att planera kontaktarbetenas utförande så att dessa kan utföras inom den tidsram som kontraktstiden fastslår. Detta ansvar inbegriper att konstruera en tidplan för utförandet av entreprenadens olika områden. Planeringen utgör en viktig beståndsdel för att framskridandet av entreprenaden ska kunna följas noggrant.

Om planeringen av ett projekt visar sig vara bristfällig och en försening inträder till följd därav, kan ett antal rättsföljder bli aktuella. Tidsförlängningsinstitutet är i huvudsak av relevans mot bakgrund av

uppsatsens syfte, då bedömningen av detta är grundläggande för forceringsbestämmelsens tillämplighet. Sådan jämkning av kontraktstiden aktualiseras typiskt sett när entreprenören hindras att färdigställa kontraktsarbeten på grund av omständighet som beror på beställaren eller något förhållande på dennes sida, vilket framgår av AB 04 kap. 4 § 3. Bestämmelsen efterföljs av en kommentar som fastslår att praxis rörande kontrollansvaret inom köprätten kan vara vägledande i bedömningen.

I fall av hinder enligt ovan kan även ersättning utgå för entreprenören, vilket framgår av AB 04 kap. 5 § 4. För att sådan ersättning ska bli aktuell krävs det att hindret kan tillräknas beställaren och att hindret medfört ökade kostnader. Dessutom måste entreprenören kunna visa kostnadernas storlek.

Vid försening av entreprenaden kan entreprenören åläggas att betala förseningsvite om förseningen beror på entreprenören. Även hävningsbestämmelsen aktualiseras om förseningen är av allvarligt slag.

Forceringsinstitutet kommer till uttryck i AB 04 kap. 4 § 6 och innebär att entreprenören, i fall av förseningar, ska tillsätta extra resurser för att minska behovet av förlängning av kontraktstiden. Detta ska ske på uppmaning av beställaren, vilket följer av bestämmelsens första stycke. Entreprenören kan dock även på eget initiativ företa forceringsåtgärder, enligt bestämmelsens andra stycket.

I situationer då beställaren inser att ett projekt håller på att överskrida kontraktstiden kan denne antingen låta arbeten avgå alternativt kräva att det tillsätts extra resurser i form av maskiner, fler arbetsskift eller liknande insatser för att ”tjäna” tid. Mot denna bakgrund är det intressant att se på likheterna som föreligger mellan forceringsåtgärder och ÄTA-arbeten. I doktrin fastslås nämligen att avgående arbeten kan betraktas som forceringsåtgärder. Detta innebär att om beställaren låter arbeten avgå, kan det vara kontexten som avgöra huruvida det rör sig om påkallande av forceringsåtgärder alternativt föreskrivande av ÄTA-arbeten.

Sammanfattningsvis kan sägas att beställarens rätt att påkalla forceringsåtgärder är ett av de främsta verktygen att ta till när projektets kontraktstid riskerar att överskridas. Detta gör att forceringsinstitutet är centralt för beställarens möjlighet att kunna styra entreprenaden inom ramen för samordningsansvaret.

Förord

Tack till min familj.

Tack till min handledare Per Samuelsson.

Lomma maj 2022

Oliver Ågren

Förkortningar

AB 65	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, Svenska Teknologföreningens formulär 20
AB 72	Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader 72
AB 04	Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader 04
AB18	Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB18)
ABT 06	Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten
AMA AF	Administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader
BKK	Byggandets kontraktskommitté
HD	Högsta domstolen
KöpL	Köplagen (1990:931)
NS 8405	Norsk standard 8405, Norske bygge- och anleggskontrakt (2008)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Byggsektorn är vital för samhällsdriften och det är inte enbart parterna i en entreprenad som påverkas av byggprocessers, och i synnerhet större entreprenaders, framdrift. Såväl andra avtalspartners till beställare och entreprenör/-er som allmänheten i stort berörs. Särskilt tydliga exempel är infrastrukturprojekt, där mängder av aktörers dagliga verksamhet kan påverkas i varierande omfattning.

I långvariga projekt som består av stora mängder olika moment finns det ständigt risker för att fel uppstår, vilka riskerar att försena det föreliggande momentet. Detta i sin tur kan komma att påverka andra moment och ytterst den tidplan som reglerar projektet som helhet. Med grund i denna problematik finns det ett antal regleringar i AB 04 som är avsedda att motverka att situationen uppstår samt att fördela ansvaret för de omständigheter som kan göra att parterna i en entreprenad hamnar i tidsfördröjande situationer. I ett initialt skede rör det sig om att säkerställa en gedigen planering. I detta arbete har såväl beställare som entreprenör ett ansvar. Beställaren har ett något mer övergripande ansvar i form av gedigen samordning mellan entreprenadens aktörer. Entreprenörens planeringsarbete är av mer specifik karaktär, att exempelvis upprätta tidplaner för arbetets utförande, och inskränker sig således till dennes eget utförande. Trots att parternas respektive ansvar stadgas i AB 04 förekommer det att problem uppstår som riskerar att fördröja arbetets färdigställande. I fall då entreprenadarbetena tar denna riktning blir tidsfaktorn central, särskilt eftersom såväl parterna som utomstående aktörer riskerar att påverkas och stora värden kan gå förlorade vid förseningar. I en sådan situation blir aspekter rörande tidsförlängning alternativt tidsbesparande åtgärder aktuella. Särskilt aktuellt blir forceringsinstitutet.

Även om AB 04:s forceringsreglering stadgar de enda möjligheterna till forcering, krävs det inte en särskilt djupgående analys av bestämmelsen för att identifiera ett antal problemställningar som denna ger upphov till.

Med grund i den ovanstående redogörelsen kommer uppsatsen att avhandla de olika delarna i detta förlopp mer ingående. Särskilt fokus kommer emellertid att läggas på samordningsansvarets betydelse för entreprenadens framskridande. Därutöver kommer en mer ingående redogörelse för entreprenadavtalets tidsfaktor att studeras. Som en följd av detta kommer forceringsmöjligheternas roll i syfte att läka förseningar att behandlas.

Särskilt fokus kommer att läggas på forceringsinstitutet då väsentliga frågor kring detta inte behandlats särskilt ingående i varken doktrin eller praxis, vilket gör att en närmare granskning av bestämmelsen är på sin plats. I synnerhet för att göra det effektiva verktyg, som forcering kan vara, mer lättillgängligt och förutsebart för parterna i entreprenadförhållanden.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna uppsats syftar till att utreda vilka möjligheter beställaren har att åtgärda ett projekt som riskerar att överskrida kontraktstiden. För att kunna åstadkomma detta på ett adekvat sätt kommer forceringsbestämmelsens grundläggande drag behandlas. De frågeställningar som uppstår med grund i denna undersökning kommer även att analyseras närmare. På ett övergripande plan ligger samordningsansvarets förhållande till forceringsbestämmelsen till grund för redogörelsen. Uppsatsen kommer således att utreda ett antal partikulära frågor som avhandlade bestämmelser genererar.

Nedanstående frågeställningar kommer att avhandlas samt bearbetas under uppsatsens gång för att kunna uppfylla det ovan stadgade syftet med uppsatsen:

- Hur fungerar samordningsansvaret?
- Vilken funktion fyller forceringsinstitutet i en entreprenad?
- Vilka likheter och skillnader finns det mellan forceringsinstitutet och ÄTA-arbeten?

1.3 Avgränsningar

Vid större byggnads-, anläggnings- och installationsprocesser finns det i huvudsak två entreprenadformer som tillämpas och ett tillhörande standardavtal för respektive entreprenadform. Det finns utförandeentreprenader, vilka regleras av AB 04 och det finns totalentreprenader. De senare regleras av ABT 06. Uppsatsen kommer enbart att förhålla sig till det förstnämnda avtalet. Det bör dock nämnas att de båda avtalen i många avseenden är överensstämmande, vilket gör att mycket av det som behandlas i uppsatsen torde ha bäring även i fall av totalentreprenader. Ordalydelsen av forceringsbestämmelsen är identisk i de två standardavtalen, och min hypotes är att det inte råder någon skillnad kring forceringsinstitutets tillämplighet och verkan i fall av totalentreprenader alternativt utförandeentreprenader. Den huvudsakliga anledningen till denna hypotes är att beställarens relation till entreprenören inom ramen för forcering, det vill säga möjligheten att påkalla forceringsåtgärder, rimligtvis inte begränsas för

att entreprenören ansvarar för de tekniska lösningarna i entreprenaden och har projekterings- och funktionsansvar.

Inte heller med avseende på uppsatsens övriga avhandlade områden behandlas ABT 06. Eftersom uppsatsen siktar in sig på AB 04 kommer inte heller konsumententreprenader att avhandlas

Med beaktande av uppsatsens syfte och frågeställningar bör uppsatsens sätt att behandla respektive bestämmelser kort kommenteras. Det är nämligen särskilt forceringsbestämmelsen och samordningsansvaret som granskas kritiskt medan de övriga kapitlen är av deskriptiv karaktär. Anledningen till att uppsatsen lagts upp på detta sätt är att kapitel fyra utgör en väsentlig del för att ge läsaren förståelse för frågeställningar som diskuteras i uppsatsens övriga delar.

Ingen processrättsliga frågeställningar kommer behandlas, trots att sådana kan uppkomma under framställningens gång.

1.4 Metod och material

Uppsatsen har författats med grund i rättsdogmatisk metod. Denna metods huvudsakliga syfte är att rekonstruera rättsregler alternativt att redogöra för gällande rätt.¹ Rättsdogmatiken utgår typiskt sett ifrån konkreta problemställningar som med utgångspunkt i tolkning och tillämpning av existerande rättskällor har för avsikt att lösa dessa. De etablerade rättskällorna är lagtext, som står högst i hierarkin, därefter följer rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.

Entreprenadavtal som är aktuella att diskutera i uppsatsen regleras inte i svensk lag. Det faktum att en väsentlig del av entreprenadförhållanden inte regleras i lag har resulterat i att intresseorganisationer för såväl beställarsidan som utförarsidan samt företrädare för bygg- och anläggningsbranschen har förhandlat fram ett antal standardavtal.² BKK, Byggandets Kontraktskommitté, är en förening bestående av medlemmar som representerar aktörer inom byggbranschen, det vill säga byggherrarna, entreprenörerna samt konsulterna.³ Det är således viktigt att framhålla att avtalet, och i princip varje enskild bestämmelse, är ett resultat av förhandlingar dessa parter emellan. På flertalet ställen framgår också kompromisslösningar, vilket kan göra att egenhändiga tolkningar av avtalet är vanskliga att göra. En följd av att avtalet som sådant är en kompromiss

¹ Sandgren (2018) s. 49; Kleineman (2018) s. 21 ff.

² Ingvarson och Utterström (2015), s. 258.

³ BKK, <<https://foreningenbkk.se/verksamhet/>>, besökt 2021-03-11.

mellan olika intressenter och aktörer inom branschen gör också att bestämmelser medvetet kan ha utformats någorlunda vagt då parterna i förhandlingen inte kunnat enas om en enhetlig innebörd av bestämmelsen, vilket gör att lydelse kan bli svårtolkade eller mångtydiga.⁴ Det bör dock framhållas i sammanhanget att eftersom AB 04 tillkommit under sådana omständigheter som just nämnts, har det också fått särskilt omfattande användning och kan uppfattas som en ”branschspecifik lag”.⁵

Även förarbetena till de tidigare upplagorna av AB 04 används i arbetet. Särskilt handlar det om Motiv AB 72, vilken är en vanlig referenspunkt även i den entreprenadjuridiska litteraturen som behandlar AB 04.

Det kan även vara av betydelse att kort nämna de tillhörande kommentarstexterna som följer en del av AB 04:s bestämmelser. Även dessa har BKK formulerat. De utgör emellertid inte avtalsvillkor mellan de avtalsslutande parterna, bortsett från om detta uttryckligen stadgas. Kommentarstexten beaktas dock av domstol vid tolkning av avtalet, vilket gör att dessa utgör en del av de AB 04:s systematik och är även viktiga för att erhålla förståelse för avtalets tillämpning.⁶

Med grund i det ovan nämnda bör det dock framhållas att AB 04 inte utgör lagstiftning vilket innebär att det kan vara av relevans att diskutera vilken ställning de allmänna bestämmelserna har som rättskälla. Samuelsson framhåller att det inte är möjligt att anföra att AB 04 utgör dispositiv entreprenadrätt i det avseendet att standardavtalet kan anses ge uttryck för allmänna rättsgrundsatser. Han framhåller därutöver att det inte heller är rimligt att betrakta det som handelsbruk som kan konkurrera med dispositiv rätt.⁷ Helt centralt för svensk avtalsrätt är det faktum att det är parterna som upprättar villkoren som ska reglera avtalsförhållandet. Således kan avtal betraktas som en privat rättskälla. Detta torde innebära att AB 04, trots sin särartade status, är en sådan privat rättskälla och dessa har i varje fall lägre status, sett rättskällehierarkiskt, än lagstiftning, förarbeten, praxis och allmänna förmögenhetsrättsliga principer.⁸ Trots att AB 04 inte utgör en av de traditionella rättskällorna förefaller det relevant att analysera det, då det är helt centralt som regelverk för den mycket betydelsefulla byggsektorn.

AB 04 utgör det huvudsakliga materialet för uppsatsen och viss tolkningen kan ske enbart utifrån detta eftersom avtalets bestämmelser är tänkta att ge

⁴ Ingvarson och Utterström (2020), s. 41 f.

⁵ Ingvarson och Utterström (2015), s. 260.

⁶ Ingvarson och Utterström (2020), s. 94.

⁷ Samuelsson (2020), s. 18 f.

⁸ Jfr. Ramberg och Ramberg (2019), s. 20.

uttryck för en systematik. Dessutom innehåller AB 04, som framhållits ovan, begreppsbestämningar och kortare kommentarer som ger vägledning.

I uppsatsen förekommer situationer i vilka ledning gällande tolkning av vissa rekvisit söks i KöpL. Vilket värde denna har vid av AB 04 är oklart. Oavsett tillför det en ytterligare vinkel.

Därutöver söks ledning i princip uteslutande i entreprenadjuridisk doktrin. Av denna anledning förefaller det relevant att poängtera det faktum att åsikterna kring doktrin som rättskälla varierar. Exempelvis framhåller Peczenik att doktrin som riktar in sig på ett visst rättsområde har viss utsträckning av auktoritet och kan således sägas besitta värde som rättskälla.⁹ En alternativ ståndpunkt framför Kleineman, som menar att doktrin inte besitter någon sådan rättskällehierarkisk status. Han menar istället att litteratur inom ett rättsområde kan ge viss auktoritet genom sin förmåga att argumentera framgångsrikt för rättsliga ståndpunkter.¹⁰ Anledningen till att en betydande majoritet av alla referenser i uppsatsen är till doktrin är för att de frågeställningar som är relevanta för uppsatsen enbart har behandlats mycket knapphändigt av övriga rättskällor.

I avgörandet NJA 2018 s. 653 diskuterar HD vilken roll nordiska standardavtal kan spela för tolkningen och förståelsen av AB 04. Domstolen kommer fram till att dessa avtal, med tillhörande nordisk doktrin, kan fylla en vägledande funktion i sammanhanget. Trots detta kommer uppsatsen i huvudsak att förhålla sig till de svenska standardavtalen, doktrin och praxis, dock med kortare referenser till nordisk doktrin där det anses motiverat.

Som framgår fyller doktrin en central roll för uppsatsen. I framställningen används en stor bredd av författare inom området, i syfte att ge tyngd till resonemangen. Samuelssons kommentar till AB 04 är emellertid uppsatsens primära referenspunkt. Den nya upplagan av hans bok släpptes i mitten av maj 2022, vilket gör att innehållet är synnerligen uppdaterat.

Praxis kommer också att användas för att beskriva gällande rätt. Det får emellertid en marginell roll, då uppsatsen huvudsakliga frågeställningar inte har berörts i praxis.

För att på ett adekvat sätt kunna uppfylla uppsatsens syfte kommer det att göras löpande analyser av de frågeställningar som gör sig gällande inom varje avhandlat område.

⁹ Peczenik (1995), s. 260 f.

¹⁰ Kleineman (2018), s. 28.

1.5 Allmänna bestämmelser

Det finns i Sverige ingen civilrättslig lagstiftning som reglerar entreprenadförhållande mellan näringsidkare.¹¹ Istället har entreprenadavtal inrättats, i syfte att ge viss förutsebarhet och i förlängningen minska kostnaderna för parterna i ett projekt. Bernitz framhåller att genomgående för svenska standardavtal är att syfta till att rationalisera affärsförhållanden, precisera rättsläget samt att förskjuta riskfördelning mellan parterna i relation till den dispositiva rätt som skulle kunna vara aktuell.¹²

AB 04 måste avtalas för att göras gällande mellan två eller fler parter. Typiskt sett sker detta genom att parterna lägger in detta som en bestämmelse i kontraktet.¹³ I sammanhanget bör det nämnas att om parterna väljer att formulera villkor som reglerar samma situationer som de standardiserade villkoren, gäller de av parterna framförhandlade villkoren före de i AB 04 stadgade. Detta framgår av kap. 1 § 3.

Vid tolkning av AB 04 är det centralt att ta avtalets verkningar i beaktande. I huvudsak gäller det att basera tolkningen på en sammantagen bedömning av ett flertal parametrar. De allmänna bestämmelsernas innehåll, särskilda föreskrifter samt tekniska beskrivningar.

Avtalets förord framhåller även att kommentarer som efterföljer enskilda villkor ska ges vägledande betydelse vid tolkning.

Slutligen bör även nämnas att avtalen inte ska betraktas som allmänna rättsgrundsatser och inte heller som en reflektion av gällande handelsbruk. AB 04 kan emellertid fungera som vägledning i situationer i vilka parterna avtalat egna villkor.¹⁴

I sammanhanget förefaller det även relevant att göra en kort kommentar om tvingade lagstiftning som kan bli applicerbar vid användandet av standardavtalet. 36 § avtalslagen¹⁵ fungerar nämligen som ”säkerhetsventil” i avtalsförhållanden. I samband med att ett avtalsvillkor har tolkats kan detta

¹¹ Heidbrink (2005), s. 98; jfr. Rådberg (2011), s. 7.

¹² Bernitz (2018), s. 23.

¹³ Samuelsson (2022), s. 36.

¹⁴ Jfr. Samuelsson (2020), s. 18 f.; Hellner (2019), s. 151.

¹⁵ Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

jämkas alternativ lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt med grund i avtalets tillkomst, senare inträffade förhållande eller övriga omständigheter.¹⁶

1.6 Forskningsläge

Vad gäller entreprenadrätt som juridiskt ämne, är detta väl genomarbetat och ständigt aktuellt. Någon litteratur, i form av artiklar eller böcker, som på ett mer ingående sätt behandlar forceringsbestämmelsen och dess rättsverkningar för parterna i en entreprenadrelation har dock inte kunnat hittas. Det bör dock uppmärksammas att författare på området, särskilt Samuelsson och Hedberg i sina respektive kommentarer till AB 04, berör varje enskild bestämmelse och kommenterar således såväl kap. 4 § 6 och kap. 3 § 9.

1.7 Definitioner och systematik

I föreliggande avsnitt kommer en mycket övergripande framställning göras av de för uppsatsen centrala bestämmelserna. Därtill följer författarens definitioner av grundläggande begrepp inom ramen för uppsatsens frågeställningar. Några kortare anmärkningar som är relevanta att göra i detta tidiga skede är gällande entreprenadavtalets systematik och hur det påverkar tidsfaktorn i ett entreprenadprojekt.

Med begreppet ”tidsfaktorn” avses i denna framställning den process som inleds med beställarens samordning, vilken löper parallellt med entreprenörens framtagande av tidplan, vilken moment för moment fastslår vilka tidpunkter entreprenadens framskridande ska följa. Således handlar det i första steget om planering av entreprenaden. Vidare följer vad som blir aktuellt i en situation i vilken de inblandade aktörerna börjar misstänka alternativt kan konstatera en försening. I en sådan situation riskerar tidplanen att sättas ur spel.¹⁷

I uppsatsen är beställarens samordningsansvar definitionsmässigt att betrakta som beställarens ansvar att för hela entreprenaden tillse en rationell tidsmässig koordinering av det föreliggande entreprenadprojektet.¹⁸ Detta ansvar stadgas i AB 04 kap. 3 § 9, och innebär i praktiken att beställaren ska planera på ett sådant sätt att de i entreprenaden parallellt löpande arbetena kan utföras utan att hindra varandra att färdigställa respektive arbete inom ramen

¹⁶ Bernitz (2018), s. 173; Samuelsson (2022), s. 258 f.

¹⁷ Här kan visst värde ligga i att jämföra med hur Samuelsson använder begreppet i fråga. Jfr Samuelsson (2022), s. 88, 123 och 201.

¹⁸ Jfr. Samuelsson (2022), s. 181.

för tidplanen.¹⁹ En mer omfattande redogörelse av bestämmelsens betydelse följer nedan.

Kontraktstiden är, som nämnts ovan, ett centralt begrepp i förhållande till tidsfaktorn. Definitionen av begreppet är allmängiltig i entreprenadjuridiska sammanhang då AB 04 gör definitionen av begreppet i sitt avsnitt för begreppsbestämningar. Här framgår att kontraktstid är ”i kontraktshandlingarna angiven tid för utförande av kontraksarbetena eller huvuddel därav”. Kontraktstid är inte alltid avtalad. Om parterna anför olika datum får detta avgöras efter tolkning.²⁰

Även begreppet tidplan bör kort kommenteras. Av kap. 4 § 1 framgår att entreprenören måste tillse att beställaren tillhandahålls en tidplan. Begreppet specificeras i AB 04:s avsnitt för begreppsbestämningar. Här framgår att en tidplan är ”en handling med uppgift om tider”. Närmare bestämt ska tider för arbetens och provningars utförande fastläs, samt tidpunkter för tillhandahållande av varor, handlingar, material och andra typer av hjälpmedel.

Om aktörerna i en entreprenad, gedigen planering till trots, inser att vissa förseningar av arbetena riskerar att uppstå finns det ett antal åtgärder som kan vidtas från respektive part. Frågor kring vem som varit ansvarig för alternativt orsakat den föreliggande förseningen blir aktuella. Detta är särskilt relevant då svaret på frågan avgör huruvida entreprenören är berättigad till tidsförlängning alternativt om entreprenören blir ålagd att betala betydande summor i förseningsvite. I ett något tidigare skede, nämligen när parterna börjar misstänka att förseningar riskerar att aktualiseras kan emellertid parterna vidta åtgärder i syfte att reducera förseningarna. Det är, i en sådan situation, aktuellt att tillämpa forceringsinstitutet.

Möjligheterna att använda sådana forceringsåtgärder regleras i kap. 4 § 6. Här föreskrivs möjligheten och rätten för parterna att påkalla forceringsåtgärder, vilka har till syfte att begränsa förlängning av den avtalade kontraktstiden. Såväl beställarens som entreprenörens möjligheter regleras och bestämmelsen innehåller även ordningsföreskrifter kring hur sådant påkallande ska ske. I den fortsatta framställningen kommer ”forcering” eller ”forceringsåtgärder” avse åtgärder som entreprenören vidtar, antingen på

¹⁹ Jfr. Arvesen (2014), s. 176 ff. vars definition i stort sett stämmer överens med exempelvis Samuelsson och Johansson gällande samordningsbegreppet.

²⁰ Samuelsson (2022), s. 201. Samuelsson anför även närmare att om sådan tolkning inte ger något resultat kan 9 § KöpL tillämpas analogt. Här framgår att arbeten ska färdigställas inom skälig tid. Hur rekvisitet ska bedömas är beroende av omständigheterna i varje enskilt fall.

beställning eller på eget initiativ, i syfte att helt undvika eller minska omfattning av en potentiell tidsförlängning.²¹

Definitionen av tidsförlängning är tämligen okomplicerad. Entreprenören har som utgångspunkt en kontraktstid att förhålla sig till. Detta är enligt AB 04:s begreppsbestämning den i kontraktshandlingarna²² angivna tiden för utförande av kontraktsarbetena eller huvuddel därav. Tidsförlängning innebär således att datumet för färdigställandet av kontraktsarbetena flyttas fram.

I detta kapitel förefaller det även vara av relevans att redogöra för vissa drag i AB 04 som är av betydelse för parterna i en entreprenad. I standardavtalets förord görs en ansats till att låta lojalitetsplikten få genomslag vid användning av de allmänna bestämmelserna.²³ Även i kommentaren till kap. 4 § 3 nämns att parterna bör ta lojalitetsplikten i beaktande vid bestämmande av ”erforderlig förlängning av kontraktstiden”. Ingenstans förekommer någon vägledning kring hur begreppet ska förstås i entreprenadförhållanden, utan enbart att parterna är underkastade en sådan.²⁴ Det är emellertid svårt för avtalsparterna att göra den gällande gentemot motparten och kan således inte anses få några egentliga rättsverkningar. AB 04 förefaller på ett mer specifikt sätt precisera rättigheter och skyldigheter och således reglera de situationer som uppkommer.²⁵

Vid en närmare granskning av praxis på området framkommer att lojalitetsplikten är relaterad till parternas passivitet och även förpliktelser att informera varandra om information av relevans för processen.²⁶ AB 04 reglerar i ett flertal situationer hur informationsutbyte mellan avtalande parter ska företas. I den fortsatta framställningen avser underrättelse när någon av parterna ska tillse att meddela motparten vid uppkomst av särskilda händelser, förhållanden, omständigheter eller utvecklingar. De regleringar som är av särskild relevans för denna uppsats är underrättelseskyldighet som uppstår i situationer rörande entreprenadens tidsfaktor. Här kan i synnerhet kap. 2 § 9, kap. 4 § 4 och kap. 4 § 6 nämnas. Typiskt sett måste part granska mottagna handlingar.²⁷ Beställaren har även ett ansvar att besvara underrättelse utan dröjsmål.²⁸ Underlåtelse eller försummelse i detta hänseende kan resultera i

²¹ Exemplifiering av åtgärder framkommer under kapitel fem.

²² Enligt begreppsbestämningar: ”kontrakt jämte handlingar som är fogade till detta eller som i någon av dessa är angivna som gällande för kontraktsarbetena.”

²³ Jfr. Munukka (2007), s. 395.

²⁴ Jfr. Samuelsson (2011), s. 206. Här framhålls att allmän lojalitetsplikt i synnerhet innebär en utökad upplysningsplikt.

²⁵ Samuelsson (2022), s. 24.

²⁶ Samuelsson (2022), s. 24; Arvidsson och Samuelsson (2014), s.40 samt jfr. NJA 2017 s. 203, NJA 2017 s. 1195.

²⁷ Se AB kap. 2 § 10 st. 2.

²⁸ Jfr. NS 8405 p. 21.2.

tidsförlängning för entreprenören. Här bör även nämnas att när situationen är den motsatta, det vill säga att entreprenören försummar att besvara en underrättelse från beställaren kan ersättningskyldighet bli aktuellt.²⁹ Informationsutbyte kan också tyckas uppmuntras genom de regleringar i avtalet som reglerar startmöte (kap. 3 § 2) respektive byggmöte (kap. 3 § 3).

Något som berör den uttryckliga underrättelseskyldigheten som föreligger i AB 04 är det återkommande kravet på skriftlighet. Detta diskuteras närmare i förhållande till forceringsbestämmelsen nedan. Här räcker det att konstatera att skriftlighetskravet utgör en del av AB 04:s systematik.

1.8 Disposition

Uppsatsens materiella del inleds i det andra kapitlet. Kort ges läsaren en introduktion till uppsatsens omfång och hur de olika delarna i uppsatsen samspelar. Här förklaras även ett antal för uppsatsen relevanta definitioner för att ge läsaren en grundläggande förståelse för de delar av tidsfaktorn som är särskilt relevanta. Kapitlet avslutas med en genomgång av AB 04:s systematik, vilken syftar till att få beställare och entreprenör att samverka. Särskild vikt läggs här vid lojalitetsplikten som har relevans för ett antal frågeställningar som dyker upp senare i framställningen.

Det tredje kapitlet i uppsatsen avhandlar delarna i de allmänna bestämmelserna som reglerar planering av entreprenadprojekt. Detta är en vital del av det som utgör tidsfaktorn, då såväl beställarens samordningsansvar som entreprenörens planeringsansvar belyses. Denna del är av relevans för att ge läsaren förståelse för hur entreprenadprojekt i gemen planeras samt vilka respektive områden parterna ansvarar för i detta tidiga stadiet. Särskild fokus läggs på beställarens samordningsansvar.

Det efterföljande kapitlet behandlar sedan tidsförlängning. Detta tenderar vanligtvis att aktualiseras efter att entreprenadprojektet pågått en tid. Här redogörs för förutsättningarna för att entreprenören ska ha rätt till tidsförlängning. Detta är relevant för att ge en förståelse för förutsättningarna för forceringsinstitutets tillämplighet. Det är således nödvändigt med denna redogörelse för att ge läsaren möjlighet att förstå framställningens övergripande frågeställning. I detta kapitel diskuteras även andra åtgärder som kan vidtas av respektive part i fall av hinder och försening.

Uppsatsen övergår sedan i att diskutera vad som sker, med grund i AB 04, om parterna börjar misstänka att förseningar kan bli aktuella. Det femte kapitlet

²⁹ Samuelsson (2022), s. 25.

behandlar ingående forceringsinstitutet som återfinns i AB 04:s fjärde kapitel. Denna framställning inbegriper en redogörelse av forceringsbestämmelsens olika delar och dess tillämplighet. Dessutom belyses de frågeställningar som kan göra sig gällande om parterna väljer att vidta forceringsåtgärder. Vid forceringsbestämmelsen läggs extra tyngd eftersom den genererar ett flertal frågeställningar vid närmare granskning. Dessutom tenderar bestämmelsen enbart att nämnas i förbifarten i olika entreprenadjuridiska framställningar, och har mig veterligen inte behandlats ingående i vare sig doktrin eller praxis.

Parallellt med redogörelsen framställs ett antal kritiska frågor som uppstår vid en närmare granskning av bestämmelsen.

I det sjätte och sista kapitlet förs en sammanfattande diskussion. Detta innebär att uppsatsens mest relevanta frågeställningar diskuteras och sedan efterföljs av avslutande kommentarer innehållande en återkoppling till uppsatsens uttalade syfte.

2 Planering av entreprenaden

2.1 Samordningsansvar

Entreprenader är normalt sett mycket omfattande projekt som är beroende av att en mängd processer löper parallellt och stämmer överens med varandra ur ett tidsmässigt perspektiv. För att kunna påbörja en del av entreprenaden krävs det i många fall att andra delar av projektet är färdigställda. Det kräver att ett entreprenadprojekt föregås av genomgående noggrann planering.³⁰ En del i denna planering finns även föreskriven i AB 04 och ålägger såväl beställaren som entreprenören vissa skyldigheter. Utgångspunkten rörande denna planering framgår av AB 04 kap. 3 § 9. Bestämmelsen lyder:

”Om inte annat föreskrivits i kontraktshandlingarna, svarar beställaren för att hans egna arbeten samordnas med entreprenörens och med sidoentreprenörernas liksom för att deras arbeten samordnas med varandra, så att arbetena kan utföras och färdigställas enligt tidplanen. Arbetena skall i möjlig utsträckning utföras så att de inte hindrar någon annans arbete.”

Bestämmelsen i fråga är en så kallad täckbestämmelse, vilket innebär att lydelsen fäster uppmärksamhet vid att kontraktshandlingarna kan innehålla en särreglering.³¹

Här stadgas emellertid att om inget annat avtalas särskilt ska beställaren tillse att hans egna arbeten, vilka ofta avser projektering, samordnas med entreprenörens och sidoentreprenörernas samt att de två sistnämndas arbeten samordnas inbördes. Detta för att arbetena ska kunna färdigställas i enlighet med tidplanen. Således ska den samordningsansvarige se till att samordna arbetena med särskilt avseende på tid, plats och ordning för utförande av arbetena.³² Johansson framhåller att begreppet samordning i detta sammanhang bör förstås så att det gäller att ”planera olika entreprenörers arbetsmoment/aktiviteter på sådant sätt att de tillsammans resulterar i bästa möjliga totalekonomi för byggobjektets utförande”.³³ Med beaktande av detta utlåtande faller det sig naturligt att även ta hänsyn till vissa aspekter som är av annan karaktär än enbart tidsmässiga.

³⁰ Jfr. Rådberg (2017), s. 146. Innan entreprenaden påbörjas ska ett så kallat startmöte äga rum mellan beställare och entreprenör. Hör avhandlas typiskt sett frågor rörande parternas kommunikation under projektets gång, vem som ska närvara på vilka möten, hur handlingar ska distribueras etc.

³¹ Samuelsson (2022), s. 181

³² Jfr. Samuelsson (2022), s. 181.

³³ Johansson (2008), s. 199.

I många fall är det en rimlig lösning att beställaren överlåter samordningsansvaret på entreprenören, särskilt i fall då det rör sig om entreprenader med många entreprenörer inblandade. Då förefaller det rimligt att ålägga den entreprenör med det mest omfattande uppdraget detta samordningsansvar.³⁴ Det bör dock sägas att även om beställaren överför samordningsansvaret som följer av AB 04 på den ledande entreprenören så är det likväl beställaren som fortsatt har det huvudsakliga ansvaret, då denne förfogar över de juridiska medel som kan komma att behövas gentemot hindrande entreprenörer. Vilka juridiska medel Johansson avser i detta sammanhang preciserar han emellertid inte.³⁵

Typiskt sett påbörjas samordningen redan vid utformningen av förfrågningsunderlaget genom så kallade Administrativa föreskrifter. Om parterna till utförandet följer AMA AF³⁶ framgår här en struktur och uppdelning av de insatser som ska samordnas. Den samlade samordningen är dock svår att genomföra innan varje enskild inblandad entreprenör ingett de för den entreprenaden rådande förutsättningarna.³⁷

Samordningsansvarets genomslag skiljer sig åt beroende på om den aktuella entreprenaden är en generalentreprenad alternativt en delad sådan. Den senare innebär att beställaren avtalar om utförandet av entreprenaden med ett antal olika entreprenörer, vilka typiskt sett ansvarar för sina respektive arbetsområden. I en generalentreprenad är det istället generalentreprenören som har det huvudsakliga ansvaret på egen hand. Som en följd av detta kan det i vissa fall föreligga fler än en beställarrelation i en och samma entreprenad, exempelvis den mellan generalentreprenören och samtliga underentreprenörer. I en sådan situation sker samordningen på olika horisontella nivåer. Trots detta är det beställaren som har det huvudsakliga ansvaret för samordningen av de tre parterna inbördes. Vid en organisation likt den föreskrivna ska dock generalentreprenören samordna arbetena mellan de av denne anlitate underentreprenörernas arbeten i förhållande till varandra likväl som till sina egna arbeten. Detta då generalentreprenören är att betrakta som beställare i de avtalsförhållandena.³⁸

Av avtalet att döma torde byggherren vara ansvarig för att byggmöten äger rum. En underlåtenhet att anordna sådana byggmöten i adekvat omfattning skulle mycket väl kunna innebära försummelse i förhållande till sitt samordningsansvar.³⁹

³⁴ Jfr. Rådberg (2011), s. 48.

³⁵ Johansson (2008), s. 258.

³⁶ Allmän material och arbetsbeskrivning för administrativa föreskrifter.

³⁷ Johansson (2008), s. 199.

³⁸ Jfr. Rådberg (2011), s. 48; Samuelsson (2022), s. 181 f.

³⁹ Jfr. Deli (2017), s. 67.

Det kan även nämnas att bestämmelsen, som infördes i AB 72, utrustar de anlitate entreprenörerna med en rätt att avkräva beställaren på vissa samordningsinsatser under arbetets gång. Detta gentemot de kontrakterade entreprenörerna med utgångspunkt i den upprättade och överenskomna tidplanen. Vad samordningsinsatser rent faktiskt innebär är något oklart. Det torde emellertid röra sig om insatser som underlättar samordningen. I synnerhet torde det vara tal om byggmöten, genom vilka aktörer har möjlighet att diskutera det fortsatta upplägget och respektive parts förhållande till relevanta tidplaner.

Samuelsson diskuterar ytligt vad detta samordningsansvar rent praktiskt innebär för parterna, i form av mandat för beställaren att kräva prestationer från kontrakterade entreprenörer. Att döma av bestämmelsens ordalydelse, förefaller det inte finnas någon sådan behörighet. Utgångspunkten i diskussionen är även att det inte, med grund i stadgandet, går att hävda någon sådan rätt. Det görs emellertid en ansats genom resonemanget att en sådan behörighet möjligen går att tolka som underförstådd, då anpassning av aktörerna inbördes är viktig för att samordningen ska ges möjlighet att få avsedd effekt.⁴⁰ Samuelsson framhåller även att det är möjligt att med grund i kap. 3 § 5 första stycket första meningen uttolka en sådan typ av behörighet som nämns ovan.⁴¹ Av bestämmelsen framgår nämligen att beställaren har rätt att utöva kontroll över entreprenaden på ett sådant sätt som denne finner lämpligt. Det är i huvudsak genom en extensiv tolkning av begreppet som det är aktuellt att ge beställaren en mer omfattande befogenhet. Det bör emellertid inte vara helt uteslutet att tillämpa en sådan extensiv tolkning. Varken praxis eller annan doktrin ger någon vägledning. Slutligen anförs att beställaren, med stöd av AB 04 kap. 3 § 9, åtminstone kan kräva att entreprenören lägger om sina arbeten för att tillgodose en ändamålsenlig process.⁴²

Bestämmelsens sista mening stadgar att arbetena ska i möjligaste mån utföras på sådant vis att de inte hindrar någon annan aktörs arbete. Samuelsson framhåller att ersättningsskyldighet kan bli applicerbart för en aktör som inte tillgodoser detta krav på anpassning.⁴³

Det bör emellertid nämnas att samordningen blir av varierande karaktär beroende på om det är en delad entreprenad eller en generalentreprenad. Slutbeställarens möjlighet att påverka entreprenadens utförande inom ramen för sitt samordningsansvar är störst i en delad entreprenad. Denna befogenhet

⁴⁰ Jfr. Samuelsson (2022), s. 182 f.

⁴¹ Samuelsson (2020), s. 205. Märk väl, detta är inget som tagits med i framställningens nya upplaga, vilket bör tas med i beaktande.

⁴² Samuelsson (2022), s. 181.

⁴³ Samuelsson (2022), s. 183.

överläts i stora delar till generalentreprenören i en generalentreprenad. Höök framhåller dock att i fall av generalentreprenad kan beställaren avtala med sidoentreprenörer separat om det finns någon särskild del av entreprenaden som beställaren är angelägen om att kunna styra eller kontrollera.⁴⁴

Slutligen kan fastslås att det parterna i ett entreprenadförhållande har ett ansvar att vara delaktiga i att samordningen blir ändamålsenlig. I synnerhet för att kontraktstiden ska kunna hållas.⁴⁵

2.2 Bristande samordning

Ett särskilt problemkomplex som gör sig gällande med grund i samordningsansvaret är vad som sker i en situation i vilken samordningen från beställaren är bristfällig, vilket får förseningar som följd. Frågan är om det är möjligt att, från entreprenörens sida, göra bristande samordning gällande som en tidsfördröjande faktor och således ett hinder.⁴⁶

Det ansvar som åligger beställaren med grund i AB 04 kap. 3 § 9 kan denne misslyckas i sin hantering av. I en sådan situation kan entreprenören göra gällande att denne har rätt till tidsförlängning, under förutsättning att byggherren eller något förhållande på dennes sida hindrar att färdigställandet kan ske inom ramen för kontraktstiden. Om sådant hinder föreligger kan även beställaren komma att bli skyldig att ersätta entreprenören för merkostnader som entreprenören ådrar sig med grund i hindret, vilket följer av AB 04 kap. 5 § 4.⁴⁷ Det är dock inte helt självklart att bristande samordning kan utgöra sådant hinder som avses i AB 04 kap. 4 § 3 förta punkten. Både Johansson och Samuelsson förefaller emellertid vara av uppfattningen att detta är möjligt, och utgår från detta i sina respektive redogörelser.⁴⁸

Om situationen är det omvända, det vill säga att entreprenören har övertagit detta ansvar, och denne misslyckas i sin samordning och det uppkommer förseningar som en följd av detta, torde det medföra förseningsvite. Det är inte bara denna påföljd som entreprenören riskerar att ådra sig om denne brister i sitt samordningsansvar. Om bristerna blir så påtagliga att entreprenaden kan anses ha utförts på ett vårdslöst sätt, torde skadeståndsskyldighet kunna bli aktuellt att ålägga entreprenören.⁴⁹ Detta förutsätter givetvis att beställaren har lidit någon typ av skada med grund i

⁴⁴ Jfr. Höök (2008), s. 38–42. Slutbeställarens möjlighet att påverka entreprenadens utförande illustreras mycket tydligt genom figur 4.1, 4.2, 4.3 och 4.4 på nämnda sidor.

⁴⁵ Samuelsson (2022), s. 197.

⁴⁶ AB 04 kap. 4 § 3.

⁴⁷ Jfr. Hedberg (2012), s. 61; Deli (2017), s. 69.

⁴⁸ Johansson (2008), s. 225 f.; Samuelsson (2022), s. 182.

⁴⁹ Jfr. Deli (2017), s. 69 f.

entreprenörens underlåtenhet att tillse samordningen. Här framhåller Deli att detta ansvar även bör ställas i förhållande till det generellt gällande ansvar som entreprenören har med grund i att denne ska utföra sitt uppdrag på ett fackmässigt sätt, vilket framgår av AB 04 kap. 2 § 1 andra stycket. Han framhåller vidare att utöver detta beaktande bör även entreprenörens skyldighet att företa effektiv projektorganisation uppmärksammas.⁵⁰ Dessutom föreligger det i AB ett uttryckligt ansvar för entreprenören att i fall då löpande räkning avtalats se till att beställaren får bästa möjliga tekniska och ekonomiska resultat. Detta framgår av AB 04 kap. 6 § 10 första punkten.

Av lydelsen i AB 04 kap. 3 § 9 framgår att arbetena i den utsträckning som är möjlig ska utföras så att det inte hindrar någon annans arbete. De samordningsbeslut som beställaren företar gällande en entreprenörs arbete, kan komma att påverka andra entreprenörers möjligheter att framskrida enligt plan. När detta är fallet, det vill säga att en aktör, på grund av samordningsdirektiv, måste anpassa sig efter andra parter arbeten på ett sådant vis att merarbete som går utöver det avtalade åtagandet uppkommer, skulle möjligen tilläggsersättning för merkostnader kunna utgå.⁵¹

I denna del bör det även nämnas att i situationer då kontraktstiden börjar utmanas, tenderar risken för fel att öka.⁵²

2.3 Entreprenörens ansvar

2.3.1 Planeringsansvaret och tidplanen

Av AB 04 kap. 4 § 1 framgår ett ansvar som åligger entreprenören, nämligen i form av att denne ska planera kontraktarbetenas utförande på ett sådant sätt att de kan färdigställas inom ramen för kontraktstiden. Av bestämmelsens andra stycke framgår att entreprenören ska redovisa denna planering i en tidplan så att beställaren kan ta del av den. Här framgår dessutom en skyldighet för beställaren att tillhandahålla tillgängligt underlag för entreprenörens planering, vilket således går utöver beställarens initiala samordningsansvar men som i viss mån är av samma karaktär. Bestämmelsen tredje stycke stadgar slutligen villkoret att entreprenören ska samarbeta med beställaren i det avseendet att om den sistnämnda begär att få uppgift om hur

⁵⁰ Jfr. Deli (2017), s. 70.

⁵¹ Jfr. Deli (2017), s. 69; Johansson (2008), s. 226. Johansson framhåller även här att sådan tilläggsersättning rimligtvis ska beräknas i enlighet med ersättningsreglerna för ÄTA-arbete.

⁵² Jfr. Gentele (2019), s. 21 f. För en något mer initierad diskussion hänvisas till Genteles kapitel 2.3 som behandlar trängsel.

arbetet förhåller sig till tidplanen ska entreprenören se till att denna begäran tillgodoses.

Den tidplan som nämns ovan är central för att entreprenaden ska kunna planeras och även fortskrida på en friktionsfritt sätt. Den hjälper även den part som åtagit sig att samordna processen, i synnerhet då det finns ett flertal aktörer som är inblandade. Ur ett rent ekonomiskt perspektiv är det av största relevans för beställaren att tidplanen hålls, då det i de flesta fall föreligger en tidpunkt vid vilken andra aktörer räknar med att entreprenaden är färdig, exempelvis avtalat tillträde för hyresgäster. Entreprenören har även ett intresse av att färdigställa entreprenaden i tid. Dels eftersom det föreligger ett ansvar gentemot beställaren att prestera i enlighet med överenskommelsen, dels då det är vanligt att entreprenören har andra projekt i gång som denne måste rikta in sina resurser på.⁵³

Det är av stor relevans för alla inblandade aktörer att entreprenaden inbegriper tydliga direktiv i förhållande till tider för utförande av arbeten. Med tanke på att det är en så pass central aspekt av entreprenadens planering förefaller det, trots att det ytterst faller inom entreprenörens ansvarsområde, rimligt att tidplanen utarbetas i samförstånd mellan de båda parterna.⁵⁴

Vad som är vanligt i praktiken är att parterna i entreprenaden i de administrativa föreskrifterna fastslår den så kallade kontraktstiden genom att bestämma datum för såväl påbörjande som färdigställande. Sedan fastställs i kontraktet en tidpunkt vid vilken entreprenören ska ha presterat en ingående tidplan som kan överlämnas till beställaren, i enlighet med bestämmelsen. Här kan noteras att det förekommer entreprenader inom vilka överenskommelsen enbart stadgar påbörjande- och färdigställandedatum. En sådan ordning ger entreprenören möjlighet att utforma tillvägagångssättet för entreprenadens fortlöpande, och denne blir således behörig att på egen hand leda utförandet av arbetet.⁵⁵ Vilken ordning som är bäst att använda är dock, i viss utsträckning, beroende av vilken av parterna som har det övergripande samordningsansvaret. Det förefaller nämligen inte optimalt att arbeta utifrån en sådan modell om samordningen åligger beställaren. Det bör dock nämnas att det som är vanligast förekommande är att beställaren har detta ansvar och att tidplanen därmed framarbetas genom en gemensam detaljplanering.

För att förtydliga det ovan avhandlade kan det emellertid vara av relevans att belysa den skillnad som föreligger mellan begreppet kontraktstid respektive tidplan, då dessa med enkelhet kan förväxlas. De båda begreppen finns

⁵³ Jfr. Deli (2017), s. 33.

⁵⁴ Deli (2017), s. 34.

⁵⁵ Deli (2017), s. 33 f.

omnämnda i AB 04:s begreppsbestämningar.⁵⁶ Begreppet kontraktstid inbegriper inte alla typer av faktorer som tillkommer under arbetets tid och förändrar den erforderade tidsåtgången, det vill säga den slutgiltiga entreprenadtiden, så som ÄTA-arbeten eller hinder gör.⁵⁷ Tidplan definieras som ”handling med uppgifter om tider.” Detta följs dessutom av en kommentar som säger att ”Tidplanen kan exempelvis innehålla uppgifter om tider för utförande av arbeten, provningar eller tillhandahållande av handlingar, hjälpmedel, material eller varor.

I förhållande till forceringsinstitutet är begreppen relevanta. Som utgångspunkt kan sägas att den rätt som beställaren förfogar över i form av att kunna kräva forcering grundar sig till fullo på entreprenadens framskridande i förhållande till kontraktstiden. Detta framgår ytterst av lydelsen i kap. 4 § 6.

Samtidigt kan poängteras att även tidplanen är av central betydelse för att åstadkomma en adekvat användning av forceringsåtgärder. AB 04 kap. 4 § 1 tredje stycket ger beställaren, som vanligtvis har samordningsansvaret, en möjlighet att anpassa delmoment inom entreprenaden till varandra med hjälp av information om arbetets fortlöpande. Således förfogar beställaren även över möjligheten att på ett informerat vis göra bedömningen huruvida det är aktuellt att företa forceringsåtgärder i en situation för att undvika förlängning av kontraktstiden.

Det är vidare av relevans att se på AB 04:s stadganden rörande samordning och tidsplanering som samverkande faktorer. Johansson menar på att när tidplanen inte går att efterfölja åligger det beställaren att, med grund i samordningsansvaret, vidta två stycken åtgärder. Dels krävs det att denne efter överläggning med berörda entreprenörer reviderar tidplanen så att det fortsatta arbetet kan följa en uppdaterad tidplan. Detta torde typiskt sett innebära att ett nytt färdigställandedatum etableras. Johansson menar att det, inom ramen för samordningsansvaret, går att kräva forceringsåtgärder för arbeten som hindrar tidsenligt framskridande av processen för att ”komma ikapp” den rådande tidplanen.⁵⁸

2.3.2 Luft i tidplanen

I samband med att entreprenören upprättar tidplanen är det ett antal aspekter som måste tas i beaktande. Exempelvis behöver semester, skiftande väderlek

⁵⁶ De har båda kort kommenterats i avsnitt 1.7.

⁵⁷ Jfr. Samuelsson (2022), s. 200.

⁵⁸ Jfr. Johansson (2008), s. 199 f.

eller andra tidskrävande omständigheter vara en del av beräkningen för att det ska kunna upprättas rimliga tidsramar för projektets aktörer att förhålla sig till. Således, med sådana aspekter närvarande, torde det finnas visst utrymme som är tänkt att tas i anspråk om någon av dessa tidskrävande omständigheter realiserar.⁵⁹

Med den konstruktion som tidplanen vanligtvis har uppkommer ett antal frågeställningar som förefaller relevanta för denna uppsats. Särskilt intressant givet uppsatsens vinkling är vilken av parterna som har rätt att förfoga över den ”luft” som initialt finns i tidplanen.

En situation skulle kunna vara om entreprenören begär att få tidsförlängning och beställaren invänder mot denna begäran genom att hänvisa till att det finns tid över enligt tidplanen. Frågan blir då huruvida beställaren kan kräva att entreprenören tar denna tid i anspråk för att färdigställa sina arbeten enligt plan.

Enligt doktrin finns det två alternativa tolkningar på denna problematik. Den första alternativet är betrakta entreprenören, som har utformat tidplanen, som ägare av tidplanen. Dessutom, vilket avhandlats i delkapitel 3.2.1 ovan, är det entreprenören som leder utförandet av projektet. Detta gör entreprenören med grund i kap. 3 § 4. Vad detta i praktiken torde innebära är att entreprenören också förfogar över den tid som är ett resultat av denna, och därigenom väljer hur denna luft i tidplanen ska disponeras. Detta resonemang kan motiveras genom att framhålla att entreprenören kan ha utformat tidplanen innehållande aktuell luft med beaktande av andra åtaganden som denne har.⁶⁰

Det andra alternativet som gör sig gällande i doktrin är att det enbart går att göra tidsförlängning gällande i en situation där behovet till sådan är reell. Det går nämligen att argumentera för att det inte finns något ”verkligt” behov till tidsförlängning om luften i tidplanen inte har tagits i anspråk ännu.⁶¹ Det är också en hållning som, åtminstone från entreprenörens synpunkt, tillgodoser standardavtalets uppmaning att agera i enlighet med den allmänna lojalitetsplikten. Den kommentar som efterföljer AB 04 kap. 4 § 3 kan också tolkas på så sätt att den ger stöd för en sådan syn på problematiken. Här

⁵⁹ Dessa fickor av tid i tidplanen benämner Samuelsson som ”slack” alternativt ”glapp”, jfr. Samuelsson (2011), s. 184 och (2022), s. 217. Advokatbyrån Kilpatrick Townsend benämner det som ”luft i tidplanen” i sin artikel *Vem har rätt till luften i tidplanen?*

⁶⁰ Jfr. Samuelsson (2022), s. 218 f.

⁶¹ Denna hållning diskuterar Samuelsson med hänvisning till ett engelskt domstolsavgörande, i vilket det framgår att entreprenören enbart kan erhålla tidsförlängning då befintlig luft i tidplanen inte räcker till. För närmare läsning se not 33 i Samuelsson (2022), s. 218.

stadgas nämligen att entreprenören ska ”begränsa behovet av tidsförlängning genom rationell resursanvändning”.

Det kan även nämnas att om beställaren föreslår att entreprenören ska ta denna luft i anspråk i syfte att undvika förseningar aktualiseras frågor kring forcering. Huruvida det rör sig om påkallande av forceringsåtgärder får troligtvis avgöras separat i varje enskilt fall. I sammanhanget kan nämnas att ett sådant förfarande överensstämmer i stort med det som kommer till uttryck i AB 04 kap. 4 § 6 första stycket. I ett sådant läge skulle även beställaren eventuellt bli skyldig att stå för entreprenörens kostnader med grund i detta. Forceringsinstitutet diskuteras mer ingående i kapitel 5 nedan.

För att undvika tvister gällande ansvar för luft i tidplanen kan parterna avtala kring detta på förhand. Detta är en lösning som rekommenderas eftersom AB 04 inte reglerar situationen.⁶²

2.3.3 Entreprenörens projektledning

I AB 04 kap. 3 § 4 framgår att ”entreprenören är ensam behörig att leda entreprenadens utförande”. Denna princip är, liksom de ovan nämnda, vital för anordningen och genomförandet av utförandeentreprenader. Lydelsen fick initialt plats i AB 65. I motivet till AB 65 framhölls att bestämmelsen fyllde en funktion genom att den förtydligade att entreprenören inte rimligen, i sin roll som projektledare, skulle behöva beakta beställarens ”obehöriga” inblandning. Detta i synnerhet eftersom det riskerar den risk- och ansvarsfördelning som standardavtalet (numera AB 04) är avsedd att tillgodose.⁶³ Typiskt sett torde beställaren således inte besitta rätten att styra entreprenörens arbetssätt.⁶⁴

Det kan i sammanhanget vara värt att poängtera att det förhållande som beställare och entreprenör har i en entreprenadprocess är uppdragstagare och uppdragsgivare. Mot denna bakgrund torde bestämmelsen ge uttryck för principen att entreprenören ska utföra en prestation i enlighet med föreliggande avtal, och särskilt de handlingar som beställaren har tagit fram.⁶⁵

Om beställaren identifierar ett behov av att påverka utförandet av entreprenaden är det i synnerhet föreskrivande av ÄTA-arbeten⁶⁶, enligt AB

⁶² Jfr. Samuelsson (2011), s. 185 f.

⁶³ Motiv AB 65 (1969), s. 71; Samuelsson (2022), s. 168.

⁶⁴ Hedberg (2012), s. 58.

⁶⁵ Jfr. Samuelsson (2022), s. 168.

⁶⁶ Enligt AB 04:s begreppsbestämningar är detta: ”Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbete.”

04 kap. 2 § 3, som kan användas för detta ändamål. Märk väl att dessa inte heller kan ändra entreprenörens tillvägagångssätt, utan i synnerhet utförandets resultat.⁶⁷

Bestämmelsens innebörd torde således vara att entreprenören också kan betraktas som ensamt ansvarig för de arbeten som denne åtar sig och utför, vilket är relevant för bedömningen av om tidsförlängning är aktuell. Entreprenören ombestyr nämligen på egen hand sin resursanvändning, detta dock inom ramen för den samordning som beställare företagit.⁶⁸

⁶⁷ Jfr. Samuelsson (2022), s. 168.

⁶⁸ Samuelsson (2022), s. 206.

3 Rättsföljder vid försening

3.1 Inledning

Innehållet i detta kapitel är primärt deskriptivt och initialt redogörs för tidsförlängningsinstitutet. Detta efterföljs av genomgångar av de ytterligare rättsföljder som kan bli aktuella vid försening. Dessa utgör sanktioner i mer utpräglad bemärkelse.

Dessa rättsföljder är viktiga att ha förståelse kring för att begripa forceringsinstitutet. Såsom AB 04 är utformat utgör nämligen dessa incitament för parterna att undvika förseningar och i förlängningen att kräva eller företa forceringsåtgärder.

3.2 Tidsförlängning

En grundläggande aspekt av forceringsinstitutet, som både i teori och praktik är det skeende som vanligtvis föregår tanken på forceringsåtgärder, är frågan om tidsförlängning. Även kallad jämkning av kontraktstiden. Således förefaller det relevant med en redogörelse av förutsättningarna för sådan tidsförlängning. Ytterst regleras frågan i AB 04 kap. 4 § 3. Av bestämmelsen framgår följande:

”Entreprenören har rätt till erforderlig förlängning av kontraktstiden om han hindras att färdigställa kontraksarbetena inom kontraktstiden på grund av:

1. omständighet som beror på beställaren eller något förhållande på hans sida
2. myndighetsbeslut som medför allmän brist på hjälpmedel, material eller vara eller begränsning av arbetskraft
3. krig, försvarsberedskap, epidemi, strejk, blockad eller lockout, dock inte strejk eller blockad till följd av att entreprenören eller någon av hans underentreprenörer inte fullgjort sina skyldigheter gentemot anställd
4. väderleks- eller vattenståndsförhållande som är osedvanlig för byggnadsorten och inverkar särskilt ogynnsamt på arbetena
5. annat av entreprenören ej vållat förhållande, som entreprenören inte bort räkna med och vars menliga inverkan han inte rimligen kunnat undanröja.”

Bestämmelsen efterföljs av en kommentar, vilken särskilt framhåller att när ”erforderlig förlängning av kontraktstiden” ska bedömas ska lojalitetsplikten

beaktas och som en del av denna ska även entreprenörens möjlighet att begränsa tidsförlängningen genom rationell användning av de avsedda resurserna utgöra en del av bedömningen.

Dessutom framgår att vid tolkning av första punkten kan praxis gällande köprättens kontrollansvar ge vägledning i bedömningen. Här torde 27 § KöpL ävas, även om detta inte uttryckligen stadgas.⁶⁹

Det bör framhållas att produktionen av en entreprenad styrs i sin helhet av föreliggande tidplaner, vilka entreprenören upprättar. När avvikelser sker i förhållande till de initialt antagna förutsättningarna kan det röra sig om hinder, vilka i förlängningen berättigar entreprenören till tidsförlängning.

AB 04 kap. 4 § 3 reglerar i synnerhet förhållandet mellan hinder och jämkning av kontraktstiden. Utan att gå in närmare på hinder som sådant, kan kort nämnas att det bör röra sig om en omständighet som gör att entreprenören svårligen har möjlighet att blir klar i överensstämmelse med kontraktstiden.⁷⁰ Då entreprenören gör gällande att det föreligger sådant hinder som berättigar till tidsförlängning måste entreprenören, typiskt sett, styrka hur stor del av den förlorade tiden som beror på hindret i fråga. Som utgångspunkt måste entreprenören, för att tidsförlängning ska bli aktuell, ha hindrats från att färdigställa kontraktsarbetena inom ramen för kontraktstiden med grund i någon av de fem punkter som bestämmelsen ger uttryck för. Dessa fem punkter utgör sammantaget vad som benämns ”hinder”.⁷¹

För att entreprenören ska kunna ges rätt till tidsförlängning måste två krav uppfyllas. Det första är att entreprenören ska kunna visa att det finns ett behov sådan. Dessutom måste entreprenören tillgodose det aviseringskrav som kommer till uttryck i AB kap. 4 § 4.⁷²

Vid bestämmande av tidsförlängning ska parterna, i ett initialt skede, försöka komma överens om en lämplig ändring av kontraktstiden. Detta med utgångspunkt i de tidsförlängande omständigheterna. Här bör förhållanden under vilka kvarvarande arbete ska utföras under tas i beaktande.

Om parterna inte kan komma överens om en adekvat tidsförlängning är det entreprenören som har bevisbördan gällande vilken omfattning av tidsförlängning som hindret orsakat.⁷³ Vid bedömningen ges viss vägledning

⁶⁹ Jfr. Samuelsson (2022) s. 207 ff; Ingvarson, Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04*, s. 20.

⁷⁰ Jfr. AB 04 kap. 4 § 3.

⁷¹ Jfr. Samuelsson (2022), s. 204.

⁷² Jfr. Hedberg (2011), s. 68–71.

⁷³ Deli (2017), s. 79.

genom kommentaren till AB 04 kap. 4 § 3.⁷⁴ Vilka krav som kan ställas på entreprenören med grund i lydelsen i kommentaren är inte helt klarlagt. Det framgår dock att bedömningen påverkas av entreprenörens möjlighet att begränsa behovet av tidsförlängning genom att vidta rationell resursanvändning.⁷⁵ Rådberg anför att det går att göra gällande att entreprenören i viss utsträckning ska omfördela sina, för sammanhanget, disponibla resurser.⁷⁶ Samuelsson adderar emellertid att någon sådan förpliktelse inte föreligger, under förutsättning att behovet tidsförlängning i så fall förflyttas till andra delar av entreprenaden.⁷⁷

Samuelsson föreslår att en proportionalitetsregel kan tillämpas vid bedömningen av en adekvat tidsförlängning. Regeln avser att beakta hindrets varaktighet samt tidsförlängningen som tillerkänns entreprenören. Han framhåller emellertid att det finns situationer i vilka regeln inte lämpar sig att använda. Då får istället de, vid tidpunkten för hindrets uppkomst, rådande omständigheterna bedömas.⁷⁸

3.3 Hinderersättning

Då hinder föreligger, för vilket beställaren ansvarar, är det primärt aktuellt med tidsförlängning. Entreprenören kan dock även bli berättigad en viss typ av kostnadsersättning, vilket i huvudsak följer av AB 04 kap. 5 § 4. Denna bestämmelse refererar dock till första punkten i hindersbestämmelsen i AB 04 kap. 4 § 3 första punkten. Sådan kostnadsersättning kan således enbart utgå om hinder som är en följd av omständighet som beror på beställaren föreligger alternativt annat förhållande på beställaren sida. Som förtydligande kan det vara på sin plats att poängtera att möjligheten för entreprenören att tillerkännas tidsförlängning på grund av hinder är helt oberoende av lydelsen i AB 04 kap. 5 § 4. Den kostnadsersättning som utgår med stöd av nämnda bestämmelse inbegriper enbart ersättning för entreprenörens kostnader med anledning av hindret.⁷⁹ Således omfattar ersättningen inte det positiva kontraktshintresset, exempelvis i form av utebliven vinst.⁸⁰

⁷⁴ Håstad anför i en kortare kommentar att bedömningen i huvudsak bör baseras på entreprenörens behov, särskilt i fall då hindret beror på beställaren. Jfr. Sektionsmöte, *Entreprenörens ersättningskrav och andra anspråk på grund av förhållanden på beställarens sida*, s. 709.

⁷⁵ Samuelsson (2022), s. 205 f. Se även Samuelsson (2011), s. 206. Här för Samuelsson en intressant diskussion kring de tolkningsproblem som gör sig gällande kring kravet på rationell resursanvändning kontra avtalets strävan efter lojalitet mellan parterna.

⁷⁶ Jfr. Rådberg (2011), s. 52.

⁷⁷ Samuelsson (2022), s. 206.

⁷⁸ Samuelsson (2011), s. 191; Deli anför i princip samma resonemang, jfr. Deli (2017), s. 79.

⁷⁹ Deli (2017), s. 76 f.

⁸⁰ Deli (2017), s. 76; Jfr. även Samuelsson (2022), s. 206 f.

Om hindret faller inom AB 04 kap. 4 § 3 punkterna 2–5 svarar emellertid entreprenören på egen hand för ökade kostnader beroende på förseningen.⁸¹

Samuelsson framhåller att det krävs att tre förutsättningar föreligger och att entreprenören kan visa dessa för att ersättning ska utgå. I första ledet måste hindret bero på omständighet som ska tillräknas beställaren, vilket stadgats ovan. Andra ledet kräver att hindret medfört ökade kostnader för entreprenören, vilket således utgör skadan. I sista ledet ska kostnadernas storlek påvisas.⁸²

Bestämmelsens andra mening överensstämmer delvis med 27 § första stycket KöpL, det så kallade köprättsliga kontrollansvaret. Detta kontrollansvar grundar sig på det faktum att parterna i en avtalsrelation antas kunna kontrollera genomförandet av sina åtaganden. Med grund i detta uppkommer enbart ansvarsfrihet i situationer då händelser utom parternas kontroll uppstår.⁸³ Utterström och Ingvarsson anför vidare att branschens uppfattning är att beställarens kontrollfär stämmer väl överens med det som utgör säljarens kontrollfär inom ramen för det köprättsliga kontrollansvaret. Denna uppfattning grundar sig sannolikt på bestämmelsens kommentar, som nämndes ovan, som hänvisar till kontrollansvaret. Författarna menar vidare, till skillnad från andra författare på området⁸⁴, att det inte räcker att se till 27 § KöpL. För att kunna göra en adekvat liknelse av AB 04:s hindersbestämmelse med hjälp av köprätten krävs även att 57 § KöpL tas i beaktande.

57 § KöpL reglerar köparens (som i ett entreprenadförhållande är beställaren) skadeståndsskyldighet gentemot säljaren (entreprenören) vid felaktigheter på köparens sida. Särskilt menar Ingvarsson och Utterström att bestämmelsens andra stycke är aktuell att vid en analog tillämpning i förhållande till hindersregleringen i AB 04. I 57 § KöpL regleras nämligen köparens skyldighet att utge skadestånd vid dennes bristande medverkan till köpet. Denna reglering har ett antal likheter med de typsituationer som gäller för hinder i entreprenadsammanhang enligt AB 04 kap. 4 § 3 första punkten. I

⁸¹ Samuelsson (2022), s. 206 f.

⁸² Samuelsson (2020), s. 296. Här förekommer en intressant diskussion i doktrin gällande huruvida likställda arbeten kan ersättas i fall av exempelvis oväntade markförhållande på grund av väderförhållanden. Rådberg anför att entreprenören skulle kunna erhålla ersättning med stöd av AB 04 kap. 2 § 4. Deli anför i motsats till detta att det förmodligen inte går att överflytta risken från entreprenören till beställaren i det föreskrivna fallet. För närmare diskussion se Deli (2017), s. 78 not 93 samt Rådberg (2011), s. 52 f.

⁸³ Samuelsson (2022), s. 296 f. och Herre, Ramberg (2014), s. 196.

⁸⁴ Samuelsson (2022), s. 208. Samuelsson förefaller ge uttryck för att Ingvarssons och Utterströms tillämpning av 57 § KöpL landar fel eftersom AB 04 kap. 4 § 3 p. 1 reglerar tidsförlängning och inte skadeståndsskyldighet vid bristande medverkan för beställaren.

sammanhanget ska det även framhållas att det i 57 § KöpL förekommer en hänvisning till 27 § i samma lag, vilken säger att 27 § är av betydelse för avväganden kring köparens eventuella ansvarsfrihet. 57 § andra stycket KöpL torde således förstås på ett sådant sätt att köparen (beställaren) ska betraktas som befriad från skadeståndsskyldighet gentemot säljaren (entreprenören), med grund i paragrafens första stycke, om det kan konstateras att hinder i enlighet med 27 § KöpL är för handen. Detta menar vidare Ingvarson och Utterström föranleder att hänvisningen i 57 § KöpL gör att 27 § KöpL blir tillämplig vid en prövning rörande huruvida beställaren ska ersätta entreprenören till följd av hinder.⁸⁵

En anmärkning är dock på sin plats. Av AB 04 kap. 5 § 4 följer nämligen att om beställaren kan göra gällande att denne inte skäligen kunnat räkna med hindret, och inte heller skäligen kunnat undvika eller övervinna följderna av det, får parterna i gemensam regi dela på kostnaderna som uppstår.⁸⁶ För att stadgandet ska få genomslag i praktiken krävs att beställaren har vidtagit adekvata riskbedömningar med avseende på de hinder som uppstått i situationen. Beställaren har vidare bevisbördan för att det föreligger omständigheter som gör det skäligt att sådan kostnadsdelning blir aktuell, av den kostnad som entreprenören kunnat styrka. Beställaren måste i en sådan situation dels påvisa att denne inte kunnat räkna med hindret, dels att det inte varit möjligt att undvika eller övervinna följderna av hindret i fråga.⁸⁷

Med grund i framställningen av regelverket gällande entreprenörens rätt att erhålla ersättning för merkostnader i samband med tidsförlängning, uppstår frågan hur ersättningens storlek ska beräknas. Doktrin förefaller ge ett antal olika alternativ. I synnerhet föreslås differensmetoden. Det innebär att kalkylen företas genom en jämförelse av ett verkligt och ett hypotetiskt förlopp. Resultatet torde således spegla, åtminstone någorlunda, vad som hade skett om entreprenören inte lidit skadan i fråga.⁸⁸

Av de norska respektive danska bestämmelserna, har entreprenören ett ansvar att begränsa sin skada.⁸⁹ Hörlyck menar att detta regelverk föranleder att entreprenören inte kan vara berättigad ersättning som överstiger den skada han åsamkats om denne hade vidtagit forceringsåtgärder på beställarens

⁸⁵ Ingvarson och Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hindersbestämmelserna i AB 04*, s. 20; Jfr även Samuelsson (2022), s. 207 f.

⁸⁶ Deli (2017), s. 77 f; Samuelsson (2022), s. 266.

⁸⁷ Samuelsson (2022), s. 266.

⁸⁸ Jfr. Rodhe (1986), s. 208 ff.; Samuelsson (2022), s. 265. Här belyser Samuelsson även den diskussion som varit i doktrin.

⁸⁹ Jfr. NS 21.1.2 och AB 18 § 24.2.

bekostnad.⁹⁰ En motsvarighet till de nordiska reglerna i fråga går inte att finna i AB 04. 70 § KöpL stadgar emellertid att en part ska vidta skäliga åtgärder för att begränsa sin skada.⁹¹ Resonemanget skulle möjligtvis gå att applicera på det svenska standardavtalet också, med grund i den allmänna lojalitetsplikten. Detta förefaller emellertid vara en väl extensiv tolkning av lojalitetsplikten.

3.4 Förseningsvite

Vite kan ha något olika betydelser beroende på situationen i vilken det är aktuellt. I den här relevanta meningen rör det sig om en betalning som de två avtalsparterna överenskommit vid fall av utebliven eller icke tillräcklig avtalsprestation – det vill säga ett kontraktsbrott. Beställaren behöver inte bevisa någon förlust för att en vitesklausul ska aktiveras.⁹² HD har behandlat vitesinstitutet i ett flertal mål och har konstaterat att när det rör sig om vitesklausuler inom kontraktsrätten bör dessa förstås som en på förhand avtalad ersättning för genererad skada.⁹³ Samuelsson menar att denna tolkning emellertid missar att poängtera att vite är en kontraktspåföljd, vilken saknar koppling till såväl en tilltänkt skada likväl som den reella skadan.⁹⁴

Inom ramen för AB 04 är vitets funktion primärt att fungera som ett incitament för entreprenören att färdigställa de avtalade prestationerna inom kontraktstiden och samtidigt begränsa skadeståndsskyldigheten vid försening.

I en situation då entreprenören överskrider kontraktstiden stadgar AB 04 kap. 5 § 3 att entreprenören ska betala beställaren ett vite i enlighet med kontraktshandlingarna. Vite ska således utgå då kontraktstiden har överskridits. Den tid som parterna överenskommit med beaktande av ÄTA-arbeten respektive tidsförlängning måste dock vara en del av bedömningen.

⁹⁰ Sektionsmöte, *Entreprenörens ersättningskrav och andra anspråk på grund av förhållanden på beställarens sida*, s. 705. Hörlycks bedömning underkänns emellertid av Krag Jespersen med grund i ett av Kolruds resonemang. ”Motiveringen är inledningsvis att det normalt är svårt att i förväg beräkna storleken på forceringsutgifterna och förseningsutgifterna. Men denna invändning innebär snarast ett generellt underkännande av regeln om avdrag från skadeståndet när den skadelidande inte försökt begränsa sin skada. Den avgörande frågan - som nog tål att diskuteras - är huruvida forcering alls ingår bland de åtgärder som en skadelidande måste vidta i motpartens intresse.”

⁹¹ Det finns röster i doktrin som menar att denna bestämmelse ger uttryck för en allmän förmögenhetsrättslig grundsats. Det vill säga att en avtalspart inte får ådra sin medkontrahent utgifter för skada som denne kunde undvikit utan svårighet. Jfr. Sandström (2018), s. 235.

⁹² Samuelsson (2022), s. 252 f.

⁹³ NJA 2018 s. 834.

⁹⁴ Samuelsson (2022), s. 253.

En förseningen som, enligt avtalets villkor, ska generera en vitessanktion måste alltså först ta sådana omständigheter i beaktande. För att en föreliggande försening ska ålägga entreprenören att betala vite krävs det i första hand att det kan fastslås att entreprenören saknar grund till tidsförlängning.

Vite kräver vidare inte att den vitesgrundande omständigheten föregås av vållande från entreprenören. Med grund i detta kan således en tolkning vara i riktningen att entreprenörens ansvar i förhållande till vitesklausulen är att betrakta som strikt, eftersom varje enskild försening resulterar i att vite utgår. För att beställaren ska kunna göra anspråk på att erhålla vite krävs typiskt sett enbart att det går att påvisa att entreprenören har överträtt en stadgad tidsbestämning, som visserligen i sig måste vara vitessanktionerad. Entreprenören måste emellertid utöver detta bära risken för omständigheten i fråga. Samuelsson för resonemanget att det, för att AB 04 kap. 5 § 3 ska bli tillämpligt, torde krävas att det i avtalet finns en uttrycklig kontraktstid. Denna förefaller fylla en viktig roll för att kunna avgöra huruvida det föreligger försening. Om sådan angivelse inte finns, torde det således vara mycket svårt att göra en sådan bedömning och i förlängningen tillämpa regeln.⁹⁵

Det är en vanlig reglering att bestämma vitet till en procentsats av kontraktssumman per påbörjad vecka. En procentsats som är vanligt förekommande är 0,5–1 procent. Det är vanligt att parterna i ett entreprenadrättsligt avtalsförhållande avtalar om ett tak för vitesbetalningar, det vill säga ett högsta möjligt belopp.⁹⁶

Det förekommer dessutom att parterna i en entreprenad avtalar om så kallat vite för överskridande av deltid. Detta fyller samma funktion som föreskrivits ovan men tar istället sikte på utförandet av delar av entreprenaden, primärt i syfte att säkerställa att den planerade arbetsordningen följs. En sådan reglering torde fylla en viktig roll för beställaren som i sin tur ska kunna uppfylla sitt samordningsansvar.⁹⁷

Här bör samtidigt nämnas att risken för vite i ett flertal situationer utgör ett incitament för entreprenören att vidta så kallad oenighetsforcering i syfte att undvika vitesbeloppet. Entreprenörens kalkyl blir i varje enskild situation avgörande för dennes ställningstagande.

⁹⁵ Samuelsson (2022), s. 253.

⁹⁶ Samuelsson (2022), s. 255.

⁹⁷ Samuelsson (2022), s. 255 f.

3.5 Hävning

I förhållande till entreprenadavtalets tidsfaktor kan sägas att den yttersta åtgärden som kan vidtas av respektive part är hävning av det föreliggande kontraktet. Det innebär att någon av parterna meddelar sin motpart att denne inte har för avsikt att fullgöra sin förpliktelse i förhållande till det ingångna avtalet. Den direkta konsekvensen av ett sådant beslut är att den hävande parten avsäger sig alla de prestationer som kvarstår enligt avtalet att fullgöra. Detta med grund i motpartens kontraktsbrott. Även risken för en sådan situation fungerar som ett incitament för att vidta tidsbesparande åtgärder innan detta blir aktuellt.

I detta initiala skede kan konstateras att det för att hävning av ett entreprenadavtal ska kunna göras gällande krävs att ett väsentligt kontraktsbrott föreligger. Här förefaller det typiskt sett vara den hävande parten som har bevisbördan för att kontraktsbrottet uppfyller väsentlighetskravet. Det finns emellertid inget enhetligt väsentlighetsbegrepp inom den svenska förmögenhetsrätten, vilket gör att bedömningen baseras på omständigheterna i varje enskilt fall.⁹⁸

Det förefaller även relevant att nämna att hävning kan bli aktuellt även om det inte föreligger något kontraktsbrott. Rubbning som uppkommer utan att någon av parterna vållat denna och som väsentligen äventyrar möjligheterna att färdigställa kontraktarbetena kan nämligen också utgöra grund för hävning.⁹⁹

Den uppräknade av hävningsgrunder som framkommer i AB kap. 8 är emellertid inte uttömmande. Detta framgår av Motiv AB 72, och torde fortsatt gälla även för AB 04.¹⁰⁰ Detta innebär att hävningsgrundande situationer som inte räknas upp i kapitlet kan förekomma. Av relevans för denna uppsats är exempelvis att AB 04 reglerar anteciperade dröjsmål, vad som inte förekommer och således inte explicit regleras är dröjsmål som redan är ett faktum. Samuelsson framhåller att detta troligtvis beror på att konstaterade dröjsmål enbart kan vara hävningsgrundande i situationer i vilka kontraktstidens slutdatum har passerats alternativt garanterat kommer att göra det.¹⁰¹

⁹⁸ Jfr. Samuelsson (2022), s. 464 med referens till NJA 2006 s. 367 och NJA 2016 s. 1011 p. 15.

⁹⁹ Samuelsson (2022), s. 464.

¹⁰⁰ Jfr. Motiv AB 72 (1988), s. 235.

¹⁰¹ Samuelsson (2022), s. 464.

Av AB 04 kap. 8 § 1 framgår under vilka förutsättningar beställaren kan välja att häva kontraktet. Av kap 8 § 2 framgår vidare i vilka situationer entreprenören har möjlighet att häva det föreliggande entreprenadavtalet.¹⁰² Oavsett vilken av parterna som vill avge hävningsförklaring ska detta göras skriftligen, i enlighet med båda de ovan nämnda bestämmelserna.

¹⁰² Rådberg (2011), s. 99.

4 Forceringsinstitutet

4.1 Inledning

Möjligheten för såväl beställare som entreprenör att företa så kallad forcering regleras i AB 04 kap. 4 § 6 AB 04. Bestämmelsen i fråga lyder:

“För att undvika eller minska en förlängning av kontraktstiden är entreprenören skyldig att vidta åtgärd (forcering) på beställarens bekostnad, som entreprenören kan utföra utan att väsentlig olägenhet åsamkas honom. Sådan forcering skall beställas skriftligen innan åtgärden påbörjas.

Om beställaren inte medger tidsförlängning och entreprenören trots det väljer att vidta forcering för att undvika eller minska förlängning, har entreprenören rätt till ersättning för forceringen om det visar sig att entreprenören varit berättigad till förlängning av kontraktstiden.

Entreprenören skall innan forcering enligt andra stycket påbörjas skriftligen underrätta beställaren om detta med angivande av beräknad kostnad för forceringen. Om beställaren efter sådan underrättelse medger tidsförlängning får entreprenören inte vidta ytterligare forcering på beställarens bekostnad.”

Som kan utläsas av bestämmelsen är forcering en relevant åtgärd i fall då kontraktstiden riskerar att försenas, alternativt om sådan försening kan fastslås. Bestämmelsen ålägger entreprenören ett ansvar att medverka till att begränsa eller helt undvika skador på grund av hinder.¹⁰³ Begreppet “forcering” inrymmer en rad åtgärder som kan vidtas i syfte att begränsa sådan potentiell eller fastslagen försening. Det rör sig alltså inte om ett antal fixerade åtgärder.

Vad som är lämpliga forceringsåtgärder är högst beroende av föreliggande omständigheter. Typiskt sett handlar det dock om att entreprenörens resurser utökas i förhållande till entreprenaden i fråga. I huvudsak handlar det om att resursinsatserna utökas. Vanliga insatser som företas är att skiftarbete åläggs personal alternativt att den maskinella liksom den personella närvaron utvidgas.¹⁰⁴ Hedberg ger ytterligare exempel i form av omdisponering av arbetet eller byte till alternativa materialval.¹⁰⁵ Ett annat sätt genom vilket forcering kan komma att ske är att beställaren begränsar bort alternativt korrigerar tidigare överenskomna åtgärder eller helt väljer att efterge

¹⁰³ Motiv AB 72 (1988), s. 124.

¹⁰⁴ Deli (2017), s. 86

¹⁰⁵ Hedberg (2012), s. 76.

arbeten.¹⁰⁶ Detta resulterar emellertid i att ändringsföreskrifter måste upprättas för ÄTA-arbeten och att kostnaderna för utförandet regleras.¹⁰⁷

Med grund i AB 04 kap. 4 § 6 kan sägas att forcering är, som antytts, principiellt beroende av att en eventuell försening av kontraktstiden är för handen. En alternativ syn ger emellertid Samuelsson uttryck för då han framhåller att forceringsåtgärder kan påkallas oberoende av rådande omständigheter och entreprenörens skyldighet att forcera således inte är begränsad till att tid måste arbetas in.¹⁰⁸

Om det är entreprenören som är ansvarig och i förlängningen bär risken för orsaken till förseningen är utgångspunkten att entreprenören måste tillse att kontraktstiden hålls. Med andra ord medges ingen tidsförlängning i sådana situationer, vilket förefaller naturligt. Om orsaken till förseningen istället berättigar entreprenören till tidsförlängning förlängs kontraktstiden. Vanligtvis torde sådan förlängning av kontraktstiden medföra att entreprenören, trots att denne blivit berättigad till tidsförlängning, behöver stå för hela eller delar av de kostnader som tillkommer med grund i förseningen.¹⁰⁹ Ingvarson och Eickhoff anför att detta troligtvis är en anledning att, baserat på deras upplevelser, entreprenören i många entreprenadförhållanden tar upp forcering för diskussion och på andra sätt initierar forcering.¹¹⁰ I en sådan situation är det förståeligt att forcering, på beställarens bekostnad, framstår som ett mer attraktivt alternativ för entreprenören.¹¹¹

Beställarens huvudsakliga motiv vid påkallande av forcering är att begränsa eller helt undvika förseningar i entreprenaden. Stadgandet torde emellertid innebära att entreprenören får en typ av omsorgsförpliktelse. Samuelsson framhåller att beställaren, trots att entreprenören inte uppnår full överensstämmelse med avtalet ur ett tidsperspektiv, måste utge fullständig ersättning. Vidare är entreprenören enbart förpliktigad att vidta sådana åtgärder som är ägnade att begränsa förseningen i så stor utsträckning som möjligt. I sammanhanget bör samtidigt sägas att om parterna avtalar om att forceringsåtgärderna ska tillse att förlängningen av kontraktstiden helt arbetas

¹⁰⁶ Iversen (2016), s. 552

¹⁰⁷ Samuelsson (2022), s. 226.

¹⁰⁸ Jfr. Samuelsson (2011), s. 211.

¹⁰⁹ Samuelsson (2011), s. 206 f. Detta är dock enbart i fall som omfattas av AB kap. 4 § 3 p. 2–5. Om det rör sig om p.1 kan entreprenören ha rätt till ersättning för merkostnader, i enlighet med AB 04 kap. 5 § 4.

¹¹⁰ Ingvarson och Eickhoff, *Delad kontraktuell olycka som katalysator för samarbete*, s. 311.

¹¹¹ Detta förhållande kan emellertid regleras av andra villkor i kontraktet och en närmare diskussion kommer inte att föras här.

bort, alternativt en maximal tidsförlängning, innebär detta att entreprenören åtagit sig en resultatförpliktelse.¹¹²

4.2 Beställarens påkallande av forcering

För entreprenören föreligger det en explicit forceringsskyldighet, vilket framgår av första meningen i bestämmelsens första stycke. Bestämmelsen behandlar situationen att beställaren beordrar entreprenören att vidta forceringsåtgärder. Det bör emellertid sägas att denna skyldighet är villkorad, då rätten till potentiell jämkning av kontraktstiden tilldelas entreprenören. Sådan jämkning kan som utgångspunkt grundas på hinder, enligt AB 04 kap. 4 § 3, alternativt om ÄTA-arbeten har beställts, enligt AB 04 kap. 4 § 2. En Beställarens rätt att påkalla forcering inskränks även i situationer då det skulle utgöra en väsentlig olägenhet för entreprenören.¹¹³ Rekviritet ”väsentlig olägenhet” är således grundläggande för beställarens möjlighet att påkalla tidssparande åtgärder. En närmare genomgång följer nedan.

När beställaren påkallar forcering är det typiskt sett på dennes egen bekostnad. Detta förutsätter att entreprenören har rätt till förlängning av kontraktstiden. Om så inte är fallet krävs istället att entreprenören väljer mellan att erlægga vite i enlighet med avtalet, alternativt att täcka de forceringsrelaterade kostnaderna för beställaren.¹¹⁴

Typsituationen för bestämmelsens första styckes tillämplighet är när beställaren framställer krav på forceringsåtgärder. Det finns dock röster inom såväl svensk som övrig nordisk entreprenadjuridisk litteratur som anför att bestämmelsen kan aktualiseras även i en annan situation. Nämligen om beställaren väljer att avslå ett krav på tidsförlängning som entreprenören framställer. Detta ska tolkas som ett krav på forcering, under förutsättning att avslaget inte är berättigat.¹¹⁵

Inom äldre entreprenadjuridisk litteratur är det vanligt med redogörelser för den problematik som entreprenören stod inför i situationer i vilka beställaren i första hand vägrade att erkänna tidsförlängning, i andra hand motsatte sig rätt till forcering och forceringsersättning och även hotade med vite vid försening.¹¹⁶ Denna komplicerade situation lyckades man emellertid

¹¹² Samuelsson (2022), s. 226.

¹¹³ Samuelsson (2022), s. 226; jfr. Hedberg (2012), s. 74 f.

¹¹⁴ Hedberg (2012), s. 74.

¹¹⁵ Jfr. exempelvis Barbo (1997), s. 403 ff.

¹¹⁶ Ossmer, *Ändring av entreprenörens arbete — några synpunkter*, s. 282.

eliminera med hjälp av den nya forceringsbestämmelsens konstruktion. Nu kan entreprenören initiera forcering på egen hand och bekosta detta själv.¹¹⁷

4.2.1 Kravet på väsentlig olägenhet

Som nämns ovan är det centralt att veta var gränsen går för att forceringsåtgärder ska kunna sägas utgöra en "väsentlig olägenhet". Detta avgör nämligen huruvida beställaren rent faktiskt kan kräva forceringsåtgärder. De allmänna bestämmelserna ger ingen ledning kring vad väsentlig olägenhet rent faktiskt innebär, och vilka situationer som träffas. Av doktrin framgår dock ett antal exempel på sådana väsentliga olägenheter. Särskilt poängteras situationer i vilka entreprenören måste se till andra projekt som denne också arbetar med färdigställs. I praktiken skulle således ett krav på att flytta arbetare alternativt maskiner från en arbetsplats till en annan med risk för att äventyra det andra projektets ändamålsenlighet kunna utgöra sådan olägenhet. Möjligtvis kan även adekvat och effektiv användning av de av entreprenören disponerade resurserna vara en omständighet som utgör att krav på forcering skulle betraktas som en väsentlig olägenhet.¹¹⁸ Det verkar emellertid vara i princip omöjligt att fastslå exakt vad som krävs för att väsentlig olägenhet ska föreligga. Det får således bedömas med grund i omständigheterna i varje enskilt fall.¹¹⁹

Kravet på väsentlig olägenhet kommer även till uttryck i en annan av AB 04:s bestämmelser, nämligen kap. 8 § 1 första punkten, som gäller hävning. Här rör det sig om situationer i vilka beställaren har rätt att häva entreprenadkontraktet med grund i en sådan försening som gör att det uppenbarligen inte kan färdigställas inom kontraktstiden. Bedömningen av rekvisitet i denna del av avtalet ska bedömas, i likhet med vad som nämnts ovan, med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet. Detta innebär i praktiken att tämligen ringa förseningar kan medföra att väsentlig olägenhet är för handen, samtidigt som väldigt betydande förseningar inte är att betrakta som väsentlig olägenhet i en annan situation. I likhet med forceringsbestämmelsen är det parten som gäller gällande att det föreligger väsentlig olägenhet, i fall av hävning är det beställaren, som har bevisbördan för att sådan föreligger.¹²⁰

För att finna tydligare vägledning i hur begreppet "väsentlig olägenhet" ska tolkas kan det vara av relevans att se till de rättskällor som är vägledande vid tolkning av standardavtalet AB 04. I ett initialt skede kan entreprenadjuridisk

¹¹⁷ Rådberg (2011), s. 54; Liman m.fl., (2016), s. 151. Se även närmare i avsnitt 4.3.

¹¹⁸ Samuelsson (2020), s. 254.

¹¹⁹ Deli (2017), s. 85.

¹²⁰ Deli (2017), s. 138; Motiv AB 72 (1985), s. 237.

litteratur vara av betydelse. Gentele framhåller att rekvisitet ”väsentlig olägenhet” har likheter med rekvisitet ”väsentligt rubbar förutsättningarna” som förekommer i AB 04 kap. 6 § 5.¹²¹ I denna senare kontext avser det möjligheten att reglera kostnader för ÄTA-arbeten då förutsättningarna väsentligt rubbats.¹²²

Relevant för tydligare vägledning förefaller 36 § KöpL vara, i vilken begreppet förekommer. Den situation som föreskrivs där, och bestämmelsens rekvisit, är emellertid inte helt överensstämmande med varken entreprenadprojekt eller påkallad forcering. Här behandlas istället situationen då det föreligger fel i vara och den tillkommande rätten för säljaren att avhjälpa felet alternativt företa omleverans. Denna rätt förfogar säljaren över under förutsättning att det inte innebär en väsentlig olägenhet för köparen. Vid närmare granskning av hur rekvisitet ska tolkas i denna bestämmelse, framgår det att bedömningen ska göras med grund i var och en av de föreliggande omständigheterna samt med beaktande av köparens befogade intresse. Parametrar att beakta vid bedömningen är felets art, parternas ställning samt eventuella svårigheter för köparen till följd av att varan inte kan användas.¹²³

Som framgår av ovanstående är bedömningen av rekvisitet inte helt okomplicerad, vilket också gör att förutsebarheten för beställaren är tämligen begränsad. Detta vägs emellertid, åtminstone någorlunda, upp av det faktum att bevisbördan ligger på entreprenören. Det är dock inte enbart denna fråga som är intressant i förhållande till rekvisitet. Det finns i själva verket en tidsaspekt som torde kunna få viss praktisk betydelse, nämligen när och hur länge entreprenören kan påkalla att forceringsåtgärder i en viss situation orsakar väsentlig olägenhet för denne. Frågan blir således huruvida entreprenören efter att forceringsåtgärder redan påbörjats kan komma till slutsatsen att de efterfrågade insatserna faktiskt genererar sådan väsentlig olägenhet för entreprenören. En naturlig gräns för detta hade kunnat vara att denna ”rätt” för entreprenören går förlorad vid samma tillfälle som åtgärderna påbörjas. Samtidigt hade samma resonemang, och därmed gränsen, kunnat dras vid entreprenörens godkännande av förfrågan. Ett sista möjligt alternativ är att någon sådan gräns inte existerar, vilket torde innebära att entreprenörens möjlighet att avbryta forceringsåtgärder med grund i att dessa genererar väsentlig olägenhet för honom är obegränsad. Något svar på var denna gräns ska gå, om det över huvud taget bör finnas någon sådan gräns, går inte att utläsa av AB 04.

¹²¹ Jfr. Gentele (2019), s. 86 och 92. Diskussionen som Gentele för i sammanhanget förefaller inte helt tillfredställande, då likheterna som framförs känns något långsökta.

¹²² Jfr. Ingvarson och Utterström, JT 2016/17, s. 68.

¹²³ Munukka, Köplag (1990:931) 36 §, Juno 2022-03-22.

4.2.2 Ersättning för forceringsåtgärder

I avsnitt 5.4.2 redogörs kortfattat för ÄTA-arbeten. Redogörelsen inbegriper emellertid inte någon närmare beskrivning av hur sådana arbeten ska ersättas, vilket förefaller tämligen relevant då samma princip används vid beräkning av forceringskostnader.¹²⁴

Ersättning för ÄTA-arbeten ska beräknas med grund i vad parterna avtalat. I vanliga fall rör det sig om en à-prislista alternativt en prissatt mängdförteckning.¹²⁵ Om det svårligen går att beräkna värdet på så vis och parterna inte heller på förhand har avtalat om hur sådan ersättning ska utgå blir istället AB 04 kap. 6 § 7 tillämplig. Härav framgår att värdet för avgående arbeten ska beräknas i enlighet med självkostnadsprincipen och att avgående arbeten ska beräknas till det belopp som de hade utgjort som en del i kontraktssumman.¹²⁶

Initialt kan en redogörelse för vad en à-prislista och en mängdförteckning är vara på sin plats. À-pris är, som utgångspunkt, priset för en enhet utfört arbete, exklusive mervärdesskatt. Vidare framgår av begreppsbestämningen till AB 04 att à-pris ska inbegripa alla de kostnader som är aktuella, inklusive kostnader för räntor, centraladministration samt vinst för en i entreprenadhandlingarnas mening färdig enhet av arbete eller, om det avtalas, en eller flera delar av kostnaderna. Något mer okomplicerat uttryckt, kan det formuleras som ett fast pris för en enhet arbete. Ett tydligt exempel är en timmes arbete för en elektriker, inklusive alla dennes utgifter. Som följer naturligt av denna konstruktion är det i synnerhet aktuellt för ÄTA-arbeten vid entreprenader som utförs till fast pris. Värt att nämna är vidare att sådan nämnd à-prislista är, vilket också framgår begreppsbestämningen, en förteckning över ett antal relevanta enhetspriser.

Enligt begreppsbestämningen till AB 04 är en mängdförteckning en förteckning över mängder av skilda slag med eller utan beskrivning av utförande, funktion eller kvalitet.

Vidare kan konstateras att det enbart är möjligt för entreprenören att erhålla ersättning för de forceringskostnader som denne kan styrka. Det kan vara något komplicerat att särskilja kostnader relaterade till forceringsåtgärder från

¹²⁴ Jfr. Samuelsson (2022), s. 349.

¹²⁵ AB kap. 6 § 6; Jfr. Deli (2017), s. 119.

¹²⁶ Jfr. Deli (2017), s. 86 som anför att det är tämligen ovanligt att parterna på förhand avtalar om forceringsersättning. Om så är fallet är det särskilt relevant att ta AB 04 kap. 6 § 7 i beaktande.

de kostnader som hade uppstått utan åtgärderna i fråga.¹²⁷ Utgångspunkten vad gäller krav på ersättning är att parten som yrkar på ersättning också måste styrka varför kravet är berättigat samt ersättningens storlek. Vid forcering av entreprenader förefaller det rimligt att ålägga entreprenören detta ansvar, då det är denne som utför arbetet och således har möjlighet att observera vilka kostnader som tillkommer. I situationer då det är komplext att kartlägga de forceringsrelaterade kostnaderna har såväl domstolar som skiljemän givit sig själva befogenheten att göra en approximativ beräkning. Typiskt sett förefaller emellertid domstolar och skiljemän iakta betydande försiktighet vid denna bedömning.¹²⁸ I synnerhet grundas bedömningen på forceringsinsatsernas beskaffenhet och tidsåtgång. För att kunna avgöra beskaffenhet och tidsåtgång använder domstolen typiskt sett material som tidplanen, anteckningar i dagbok och byggmötesprotokoll.¹²⁹

Inom den entreprenadjuridiska litteraturen är det emellertid vedertaget att det vanligtvis vållar problem att beräkna forceringskostnader i efterhand. Således föreslås det av vissa författare att det är en bättre lösning att överenskomma ersättning för åtgärderna på förhand.¹³⁰

4.2.3 Tidsmässigt otillräcklig forcering

I enlighet med vad som framkommit tidigare i uppsatsen, är det värt att ännu en gång slå fast att den primära drivkraften bakom att påkalla forceringsåtgärder, åtminstone för beställaren, är att åstadkomma tidsbesparingar.¹³¹ Detta framgår tydligt av forceringsbestämmelsens lydelse. En frågeställning som följer av detta grundläggande faktum är vad som sker i en situation likt den följande.

Anta att entreprenaden börjar visa tendenser på förseningar. Som en följd av detta väljer beställaren att påkalla forceringsåtgärder av entreprenören. Eftersom sådana åtgärder, enligt forceringsbestämmelsens lydelse, ska föregås av skriftlig underrättelse, torde typfallet vara att beställaren ger uttryck för att kontraktstiden ska hållas eller vilken typ av försening som kan tänkas vara acceptabel. Om entreprenören, i en sådan situation, vidtar relevanta åtgärder och ökar resursinsatserna, men trots detta misslyckas med att åstadkomma de efterfrågade resultaten. Vem ska i en sådan situation stå risken för de förseningar, och i förlängningen kostnader, som följer av detta?

¹²⁷ Samuelsson (2022), s. 229.

¹²⁸ Lindsö (1996), s. 194. Lindsö hänvisar här till en skiljedom som kan vara av intresse för den initierade.

¹²⁹ Johansson (2007), s. 236 f.

¹³⁰ Jfr. Lindahl m.fl., (1994), s. 119.

¹³¹ Motiv AB 72 (1988), s. 124.

För att besvara ovanstående frågeställning föreskriver doktrin två alternativ för ansvarsfrågan. Utgångspunkt tas i parternas individuella avtal. Forceringsbestämmelsen som sådan förefaller skapa en omsorgsförpliktelse för entreprenören gentemot beställaren. Det första alternativet är således att denna förpliktelse inte torde innebära något åliggande att genom åtgärderna ta igen all förlorad tid.¹³² Beställaren är således förbunden att betala i enlighet med den överenskomna debiteringsnormen för de åtgärder som entreprenören har vidtagit som ett led i forceringen, oberoende av om dessa åtgärder faktiskt genererar tidsbesparingar. Med grund i detta är entreprenören bara ålagd att vidta de forceringsåtgärder som är avsedda att reducera förlängningen av kontraktstiden i största möjliga mån.¹³³ Ansvaret sträcker sig inte utöver det.

Vad som krävs för att entreprenören ska brista i sin omsorgsförpliktelse, och med grund i detta begå ett avtalsbrott i förhållande till beställaren, är att denne inte i tillräcklig utsträckning tagit denna omsorg i beaktande vid utförandet av det förestående åliggandet. Typiskt sett räcker det inte att det tilltänkta resultatet inte presteras för att denna omsorg ska ha överträtts och ett avtalsbrott begåtts.¹³⁴ Något som är värt att poängtera i sammanhanget är att ett avtalsbrott med grund i brister i förhållande till omsorgsförpliktelsen kan vara aktuella även i fall då det eftersträvade resultatet har åstadkommit, åtminstone på ett principiellt plan.¹³⁵ Det förefaller emellertid inte särskilt sannolikt inom ramen för forceringsåtgärder. Ett särdrag avseende omsorgsförpliktelser torde således vara att entreprenörens åtagande inbegriper att tillse en viss aktsamhetsstandard vid utförandet av förpliktelsen. Här kan vidare konstateras att om entreprenören har överträtt sin omsorgsförpliktelse i en situation torde densamma per definition ha varit vårdslös i sitt agerande.¹³⁶

Det andra alternativet aktualiseras om parterna istället träffar avtal om en uttrycklig acceptabel tidsförlängning alternativt att kontraktstidens initiala slutdatum ska hållas, det vill säga genom att entreprenören säkerställer att denne kan tillse detta, uppstår en så kallad resultatförpliktelse.¹³⁷ Här kan det vara på sin plats med ett förtydligande. Detta rör alltså inte frågan om rätten till tidsförlängning i övrigt, utan enbart vilket datum beställaren kräver att forceringsåtgärderna är färdiga.¹³⁸ Den väsentliga skillnaden mellan de två

¹³² Samuelsson (2022), s. 226.

¹³³ Johansson (2007), s. 235.

¹³⁴ Jfr. Rodhe (1956), s. 20 f.

¹³⁵ Adestam och Arvidsson, *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*. Se närmare exemplet som framförs i not 26.

¹³⁶ Adestam och Arvidsson, *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*.

¹³⁷ Jfr. Heidbrink (2005), s. 98 f.

¹³⁸ Jfr. Rodhe (1956), s. 20 f.

nämnda typerna av förpliktelser är att resultatförpliktelser överskrider i sin helhet i fall då resultatet av åtagandet avviker från det avtalade. Detta är ett faktum även om parten i fråga kan anses ha agerat aktsamt.¹³⁹

En ytterligare frågeställning som är intressant i förhållande till tidsaspekten är när de två parterna är överens om att entreprenören har rätt till tidsförlängning samtidigt som beställaren har ett fortsatt intresse av att få entreprenaden klar så snabbt som möjligt. Vid bestämmandet av en adekvat tidsförlängning ska ett antal omständigheter beaktas, vilket har avhandlats närmare i kapitel 4.1. Förlängningen torde i första hand bedömas med grund i entreprenörens behov.¹⁴⁰ Entreprenören har emellertid en skyldighet, vilket avhandlats ovan, att vidta forceringsåtgärder om beställaren påkallar detta. Detta är dock under kravet att det inte genererar väsentlig olägenhet för entreprenören. Frågan är alltså om beställaren kan påkalla forceringsåtgärder då entreprenören tillerkänts tidsförlängning, och således korta ned denna förlängning. Att så är fallet ligger i konstruktionen av forceringsinstitutets natur. Här synes det även relevant att beakta den allmänna lojalitetsplikten som framgår av kommentaren till hindersbestämmelsen i AB 04 kap. 4 § 3. Denna ska parterna ta hänsyn till vid bedömningen av vad som utgör en ”erforderlig förlängning av kontraktstiden”. Inom ramen för lojalitetsplikten torde beställaren kunna förvänta sig att entreprenören strävar efter att använda tillgängliga resurser på ett rationellt sätt. Detta för att minska behovet av tidsförlängning.¹⁴¹

4.3 Oenighetsforcering

I forceringsbestämmelsens andra stycke fastslås möjligheten för entreprenören att vidta forcering på egen risk. För att entreprenören ska kunna vidta forcering på denna grund krävs att denne har begärt tidsförlängning, men att sådan blivit nekad av beställaren. I en sådan situation kan entreprenören vidta en så kallad ”oenighetsforcering”¹⁴², vilket innebär att entreprenören trots icke medgiven tidsförlängning företar forceringsåtgärder i syfte att begränsa alternativt helt undvika försening.¹⁴³ Entreprenören gör dessa åtgärder på egen bekostnad. Vidare framgår att entreprenören har rätt till ersättning för de vidtagna åtgärderna om det i efterhand visar sig att en tidsförlängning var berättigad då entreprenören efterfrågade sådan.¹⁴⁴

¹³⁹ Adestam och Arvidsson, *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*.

¹⁴⁰ Jfr. Håstad, *Entreprenörens ersättningskrav och andra anspråk på grund av förhållanden på beställarens sida*, s. 706.

¹⁴¹ Jfr. Samuelsson (2022), s. 205 f.

¹⁴² Samuelsson (2022), s. 228. Här framkommer ett antal olika namn på företeelsen som förekommer i doktrin, exempelvis ”defensiv forcering” och ”ståndpunktsrisk”.

¹⁴³ Samuelsson (2022), s. 228.

¹⁴⁴ AB 04 kap. 4 § 6 andra stycket.

De faktiska forceringsåtgärderna kan vidtas när skriftlig underrättelse har gjorts till beställaren. Underrättelsen ska, som framgår av tredje stycket i forceringsbestämmelsen, innehålla en beräknad kostnad för de tilltänkta åtgärderna. Det primära syftet med denna lydelse torde vara att ge beställaren möjlighet att på ett informerat vis kunna ta ställning, då det i en sådan situation fortsatt finns en risk för att beställaren får stå den kostnad som forceringen innebär.¹⁴⁵ Lydelse torde även vara tänkt att markera i vilken utsträckning entreprenören kan vidta forceringsåtgärder utan av invänta beställarens svar.¹⁴⁶

Det som kan poängteras är att den forceringsfrihet som framgår av forceringsbestämmelsen andra stycket inte påverkas av beställarens uppfattning om entreprenörens rätt till tidsförlängning. Den möjlighet som entreprenören åtnjuter med grund i nämnda bestämmelse torde emellertid enbart bli aktuell i situationer då entreprenören, enligt beställaren, inte har rätt till jämkning av kontraktstiden och därmed vill undvika kostnader på grund av försening. Då måste intresset för att undvika dessa kostnader vara större än risken för att på egen hand behöva stå kostnaderna relaterade till forceringsåtgärderna. Det vill säga, när de kalkylerade kostnaderna för forceringsåtgärderna är lägre än den sammanlagda kostnaden för förseningsvite och övriga kostnader som entreprenören har.¹⁴⁷ Exempel på sådana kostnader kan vara förlängd etablering på byggarbetsplatsen, i form av hyra för bodar, ställningar och maskiner.¹⁴⁸

Om det vid en prövning framkommer att entreprenören faktiskt hade rätt till tidsförlängning, infaller en skyldighet för beställaren att ersätta de kostnader som uppkommit som en följd av forceringen. I det motsatta fallet, det vill säga att någon rätt till jämkning inte förelåg, står entreprenören dessa kostnader på egen hand. Detta blir då enbart en del i att entreprenören presterar kontraktsenligt.¹⁴⁹

Det är dock något oklart under vilka omständigheter entreprenören kan använda denna rätt att initiera forceringsåtgärder. Av andra stycket framgår att ”om beställaren inte medger tidsförlängning och entreprenören trots det väljer att vidta forcering ...”. Formuleringen indikerar att entreprenörens forceringsfrihet är beroende av en nekad förfrågan om tidsförlängning. Denna

¹⁴⁵ Samuelsson (2022), s. 229 f.

¹⁴⁶ Jfr. Samuelsson (2011), s. 210 f.

¹⁴⁷ Jfr. Johansson (2007), s. 234.

¹⁴⁸ Samuelsson (2022), s. 228.

¹⁴⁹ Samuelsson (2022), s. 228.

konstruktion förefaller skapa ett moment som är onödigt, särskilt då forceringsåtgärder uteslutande används då tidsschemat är pressat.

Av forceringsbestämmelsens tredje stycke framgår, som en del av skriftlighetskravet, att underrättelse ska ske för de beräknade kostnaderna i fall av forcering som initierats av entreprenören. Anledningen till denna konstruktion är att ge beställaren möjlighet att göra ett informerat val gällande entreprenörens föreslagna forcering.¹⁵⁰ Som framgår av AB 04 kap. 4 § 6 andra stycket får nämligen beställaren bekosta forceringsåtgärderna om det, i efterhand, visar sig att entreprenören hade rätt till tidsförlängning.

Frågan är emellertid huruvida den beräknade kostnad som entreprenören underrättat beställaren om, innan åtgärderna har vidtagits, kan få bindande verkan parterna emellan. Det vill säga, går det att, rent avtalsrättsligt, anföra att en sådan beräknad kostnad är att likställa med ett anbud från entreprenören. I doktrin råder samstämmighet kring att denna tolkning inte är möjlig att göra, så länge parterna inte uttryckligen avtalat om att så ska vara fallet.¹⁵¹ Jag ansluter mig till denna bedömning, då det skulle tvinga entreprenören att dels lägga värdefull tid på noggrann kalkylering, dels att lägga kostnadsförslaget i överkant för att gardera sig för skenande kostnader. Detta skulle vara kontraproduktivt för såväl tidsåtgången som för beställarens möjlighet att göra ett informerat val. Slutsatsen torde således vara, som både Samuelsson och Deli anför, att det enbart rör sig om en ordningsföreskrift vid vilken bundenhet inte föreligger, för någon av parterna.¹⁵² I sammanhanget uppstår emellertid frågan vad som sker i en situation i vilken det visar sig att forceringsåtgärderna kostat väsentligt mer än den initialt presenterade beräknade kostnaden.

4.4 Samordningsforcering

Som framgår av uppsatsens andra kapitel är den generella utgångspunkten i AB 04 att beställaren har ett samordningsansvar, som visserligen kan transfereras, under förutsättning att de avtalsslutande parterna föredrar detta. Då beställaren bibehåller detta samordningsansvar kan denne emellertid

¹⁵⁰ Samuelsson (2022), s. 228

¹⁵¹ Samuelsson (2022), s. 229. Jfr Johansson (2008), s. 237 f. Johansson framhåller ett scenario i vilket entreprenören, redan vid första byggmötet, gör gällande att denne har rätt till tidsförlängning på grund av senarelagd byggstart. Beställaren väljer istället att påkalla forceringsåtgärder. Entreprenören accepterar detta och förklarar att detta kostar upp emot 250 000 kronor. Detta belopp godtar emellertid inte beställaren och menar på att entreprenören få återkomma med pris i efterhand och redogöra för det pris som då är aktuellt. Entreprenören anser då att denne har rätt att vägra att vidta det efterfrågade åtgärderna, under förutsättning att ersättningen inte avtalats på förhand. Johansson menar i sammanhanget att det inte föreligger någon sådan rätt för entreprenören.

¹⁵² Jfr. Deli (2017), s. 85 f.; Samuelsson (2022), s. 229.

försöka få underentreprenörer att vidta forceringsåtgärder. Samuelsson framhåller exempelvis en situation i vilken beställaren begär forcering av en sidoentreprenör med grund i att en annan sidoentreprenör i annat fall riskerar att bli försenade på grund av en omständighet som beror på beställaren. Denna prestation torde emellertid inte vara möjlig att kräva från den förstnämnda entreprenören, eftersom det typiskt sett inte finns något avtal mellan de två sidoentreprenörerna utan beställaren har separata kontrakt med var och en av dessa.¹⁵³ Skulle beställaren emellertid ha en kontraktsrelation med den berörda entreprenören torde det inte vara möjligt att åberopa sådan forcering eftersom det kontraktet med största sannolikhet har en annan tidplan, vilket gör att rekvisiten i AB 04 kap. 4 § 6 första stycket inte går att tillämpa på en sådan situation.

En intressant frågeställning i sammanhanget är vilka befogenheter samordningsansvaret genererar för den part som har detta. Det vill säga, huruvida det finns någon möjlighet att samordningsansvaret som sådant ger möjligheter att avkräva aktörer inom den enskilda entreprenaden vissa prestationer som sträcker sig utöver kontraktet. Samuelsson nämner detta kort, men konstaterar att det inte föreligger någon sådan behörighet.¹⁵⁴

En annan möjlig situation i vilken det är tänkbart att samordningsansvaret kan ge vissa befogenheter att kräva åtgärder är följande. Om entreprenören, som utgångspunkt, är berättigad till jämkning av kontraktstiden och beställaren kräver att entreprenören ska vidta ett antal forceringsåtgärder i syfte att minska denna förlängning. Entreprenören har i sin tur avtalat med en underentreprenör att utföra en rad arbeten. De forceringsåtgärder som är aktuella att företa faller inom underentreprenörens arbetsområde, och kan således bara utföras av denne. Frågan är här huruvida entreprenören har möjlighet att med grund i den av beställaren påtalade forceringen, i sin tur kräva forcering av underentreprenören. Samuelsson fastslår dock även i detta fall att det rimligtvis inte är möjligt att kräva denna prestation, eftersom det är en rätt som grundar sig på ett annat kontrakt.¹⁵⁵ Således kan forcering enkom föreskrivas för att undvika eller minska förlängning av kontraktstiden i det kontraktsförhållande som råder mellan entreprenören och underentreprenören.

Sammanfattningsvis torde det, med utgångspunkt i det två ovannämnda exemplen, typiskt sett inte vara möjligt att föreskriva sådan samordningsforcering. Det är inte möjligt att kräva forcering i ett

¹⁵³ Samuelsson (2022), s. 227.

¹⁵⁴ Samuelsson (2020), s. 255

¹⁵⁵ Samuelsson (2022), s. 227 f.

kontraktsled, med grund i AB 04 kap. 4 § 6, i syfte att undvika en förlängning av kontraktstiden i ett annat led.

4.5 Forcering kontra ändringsreglerna

4.5.1 Kontraktsarbeten

Grundläggande för varje enskild entreprenad är att kontraktsarbetenas omfattning bestäms av kontraktshandlingarna, det vill säga det som parterna kommit överens om. Detta framgår av AB 04 kap. 1 § 1 första stycket. Begreppet "kontraktsarbete" definieras också i begreppsbestämningarna. Här framgår att kontraktsarbeten är arbete som enligt kontraktshandlingarna ingår i entreprenörens åtagande.

För utförandeentreprenader omfattar kontraktsarbeten, enligt AB 04, utöver det uttryckligen överenskomna, även sådana detaljarbeten som med beaktande av omständigheterna uppenbarligen är avsedda att utföras. Detta utan tillägg till den överenskomna kontraktssumman.¹⁵⁶ Detta innebär en begränsning av entreprenörens förpliktelse, i det avseendet att enbart kontraktshandlingarna inklusive detaljarbeten¹⁵⁷ ingår för att uppfylla sin del av avtalet. Detta innebär i förlängningen att om kontraktshandlingarna har brister i något avseende är det beställaren som står risken för sådana fel. Således får beställaren stå för tillkommande kostnader som möjliggör att entreprenören ska kunna avlämna en fullbordad entreprenad. Liksom framgår av bestämmelsens kommentar är detta den enskilt viktigaste konsekvensen av bestämmelsen.

I praktiken borde detta kunna innebära att ett avtalsenligt utfört arbete av utförandeentreprenören kan vara en avlämnad entreprenad med betydande "brister", sett ur ett objektiva perspektiv. Här kan även NJA 2013 s. 1174 nämnas, genom vilket HD slår fast att en säljare av en tjänst (typiskt sett entreprenören i ett entreprenadförhållande) normalt inte har en skyldighet att göra en närmare kontroll av de uppgifter som köparen har lämnat och som kan ligga till grund för ett anbud. En sådan skyldighet för säljaren är enbart aktuell i fall då säljaren har fått tydliga indikationer på alternativt rent faktiskt insett att uppgiften i fråga är felaktig. I förlängningen är det centralt att avgöra vilken skyldighet som föreligger för en särskild uppgift. Om en tjänst genererar ett felaktigt resultat på grund av en uppgift som köparen har

¹⁵⁶ AB 04 kap. 1 § 1 andra stycket.

¹⁵⁷ Begreppet "detaljarbeten" kommenteras i Motiv AB 72, vari det framgår att det rör sig om arbeten av "kompletterande natur". Denna egenskap ska även kunna "objektivt konstateras".

framfört och säljaren inte har haft någon skyldighet att undersöka detta närmare, ska felet anses vara begånget på köparens sida. Detta innebär att köparens möjligheter att påkalla fel alternativt att kräva ersättning upphör. Om säljaren istället, i en given situation, har varit skyldig att granska uppgifterna som legat till grund för avtalet, och denne inte har uppmärksammat köparen om oriktigheten, kan köparen emellertid inte betraktas som ansvarig för felaktigheter som följer av detta. I en sådan situation kan köparen istället göra gällande felpåföljder, med grund i det icke avtalsenliga resultatet.¹⁵⁸

4.5.2 ÄTA-arbeten

Av relevans för den fortsatta framställningen är att redogöra kortfattat för ÄTA-arbeten. Dessa går utöver de överenskomna kontraktsarbetena.

Begreppet ÄTA-arbeten definieras i standardavtalets begreppsbestämningar där det framgår att ÄTA-arbeten är:

- Ändringsarbete,
- tillägsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbeten och som inte är av väsentligt annan natur än dessa samt
- avgående arbeten.

Ändringsarbeten avser typiskt, likt namnet antyder, förändringar av den initialt avtalade åtagandena för entreprenören. I praktiken kan detta avse förändring av tekniska lösningar, materialval och övriga ändringar av utförandet. Med tillägsarbete menas ändringar med avseende på omfattningen av entreprenörens åtagande, vilket följer av kontraktshandlingarna. I enlighet med den semantiska innebörden rör det sig om ett utvidgat eller mer omfattande arbete som ska utföras. Slutligen kan även nämnas att avgående arbeten i det närmaste kan liknas vid avbeställningar. Det vill säga att arbeten som vid avtalets ingående var avsedda att utföras exkluderas från kontraktshandlingarna.¹⁵⁹

4.5.3 Forceringsbestämmelsens förhållande till ÄTA-regleringarna

Forceringsbestämmelsen är, som framhållits ovan, en självständig bestämmelse som reglerar i vilka situationer beställare alternativt entreprenör kan kräva att forceringsåtgärder vidtas.¹⁶⁰ Bestämmelsen reglerar emellertid

¹⁵⁸ Deli (2017), s. 37 f.

¹⁵⁹ Jfr. Samuelsson (2022), s. 115–122.

¹⁶⁰ AB 04 kap. 4 § 6.

inte vilken form dessa åtgärder ska ha, då detta är upp till parterna i varje givet fall.¹⁶¹ Något som bör poängteras i sammanhanget är, vilket även framgår av den initiala redogörelsen för forceringsinstitutet, att forceringsåtgärder innebär en förändring av utförandet av entreprenaden. Här kan det dock vara på sin plats att förtydliga den distinktion som dock gäller mellan forcering och ÄTA-arbeten, då båda i en viss mening modifierar hur kontraksarbetena ska utföras. Som utgångspunkt kan sägas att forceringsåtgärder förändrar hur resursinsatserna ska disponeras. ÄTA-arbeten reglerar istället vilken omfattning kontraktshandlingarna ska ha genom att förändra, antingen utöka eller begränsa, innehållet. Det vill säga vilka arbeten som faktiskt ska utföras för att entreprenaden ska betraktas som färdigställd.

Denna, något förenklade, åtskillnad kan likväl problematiseras. Exempelvis framhåller Iversen, som konstaterats ovan, att en forceringsåtgärd skulle kunna vara att låta vissa arbeten avgå alternativt efterge vissa krav på utförandet.¹⁶² I praktiken menar han att det finns begränsningar i möjligheten att utöka resursinsatserna inom ett och samma arbete. Det är ett faktum att om för många maskiner och personer samlas på en och samma begränsade arbetsplats, vid någon gräns, istället kommer att resultera i att arbetet övergår i att få motsatt effekt, det vill säga att arbetstempot sänks.¹⁶³ Om en sådan situation uppstår kan beställaren, i stället för att tillföra projektet ytterligare resurser, välja att ändra utförandet för delar av projektet. Typiskt sett genom att välja bort detaljarbeten. Iversen framför ett exempel i vilket individuell hantverksmässig tillverkning väljs bort till förmån för ett standardutförande.¹⁶⁴

Med Iversens resonemang i beaktande förefaller den ovan gjorda distinktionen förlora relevans, åtminstone gällande de situationer i vilka såväl forceringsbestämmelsen och ÄTA-bestämmelserna är applicerbara. Detta föranleder en fråga kring hur dessa två delar inom samma regelverk ska förhålla sig till varandra.¹⁶⁵ Barbo framhåller att om standardavtalet ska förse beställaren med möjligheten att förändra entreprenörens fortsatta verksamhet, i synnerhet i form av forcering, så bör de formella ändringsreglerna¹⁶⁶ som de allmänna bestämmelserna innehåller vara det bäst lämpade verktyget för detta. Samtidigt menar han att om kontraktet ger entreprenören rätt att forcera

¹⁶¹ Exempel på vilken form åtgärderna kan ta sig nämns i avsnitt 4.1.

¹⁶² Detta synsätt får Iversen möjligen medhåll kring från Samuelsson, jfr Samuelsson (2022), s. 226 och dennes not 44.

¹⁶³ Jfr. Gentele (2019), s. 20 ff. Genteles resonemang får giltighet även i situationer då forceringsåtgärder vidtas och fler maskiner eller personer vistas på platsen.

¹⁶⁴ Iversen (2016), s. 552.

¹⁶⁵ Samuelsson (2022), s. 349.

¹⁶⁶ Här avses troligtvis ÄTA-regleringarna.

utan beställarens samtycke (oenighetsforcering), är det naturligt att villkor som reglerar ändringsersättning används.¹⁶⁷

För att upprätthålla denna distinktion kan emellertid motivet bakom att låta arbeten avgå eller efterges belysas. Bedömningen kring huruvida det rör sig om att efterge arbete i syfte att spara tid (dvs. forcera) kontra att efterge arbeten med grund i AB 04 kap. 2 §§ 3–4 ter sig ganska okomplicerad. Frågan som uppstår här är dock om en beställare som efterger eller låter arbeten avgå som ett steg i att forcera arbeten måste följa de formella krav som följer av att vidta ÄTA-arbeten, eller om de ordningsföreskrifter som kommer till uttryck i AB 04 kap. 4 § 6 är tillräckliga. Detta är en fråga som inte behandlas i de allmänna bestämmelserna. Inte heller praxis avhandlar denna frågeställning. Barbo förefaller dock, med grund i ovanstående formulering, ge uttryck för en ståndpunkt. Denna synes vara att forceringsarbeten som påkallas av beställaren bör behandlas i enlighet med hur ÄTA-arbeten behandlas.¹⁶⁸

En konstruktion genom vilken forceringsåtgärder regleras av de formella ändringsreglerna, likt Barbo föreslår, skulle rimligtvis skapa ett mer enhetligt system. Vilket eventuellt skulle göra att en del av de frågeställningar som uppmärksammas i denna uppsats skulle få ett tydligare svar. Samtidigt ska det framhållas att det finns betydande skillnader gällande i vilka situationer ÄTA-arbeten respektive forceringsåtgärder påkallas. Åtminstone gällande ändrings- och tilläggsarbete. Som nämnts ovan kan nämligen avgående arbeten betraktas som såväl ÄTA-arbeten som forceringsåtgärder.

Att använda samma system för de båda regleringarna riskerar att skapa problemställningar. Exempelvis föreligger det en i princip obegränsad skyldighet för entreprenören att utföra ÄTA-arbeten som beställaren föreskriver. I jämförelse begränsas entreprenörens forceringsskyldighet genom villkoret att det inte får utgöra väsentlig olägenhet.¹⁶⁹ Den primära skillnaden mellan de två regelkomplexen är emellertid vad respektive konstruktion syftar till att åstadkomma. ÄTA-arbeten ändrar i de allra flesta fallen utförandet av entreprenaden, och inte sällan innebär de en utökning av

¹⁶⁷ Barbo (1997), s. 382; Jfr. Gentile (2019), s. 92. Gentiles formulering är intressant i sammanhanget. Han skriver nämligen att forcering i det närmaste är att betrakta som en ”speciell form av ÄTA-arbeten ...”. Detta torde vara en tolkning som stämmer ganska väl överens med Barbos.

¹⁶⁸ Jfr. Barbo (1997), s. 382.

¹⁶⁹ AB 04 kap. 2 § 3; Jfr. Gentile (2019), s. 86 och 92. Gentile framför nämligen en alternativ tolkning. Han menar att entreprenörens möjlighet att göra gällande att påkallade forceringsåtgärder utgör en ”väsentlig olägenhet” överensstämmer väl med den rätt som entreprenören har att påkalla att ÄTA-arbeten genererar en ”väsentlig rubbning”. Det är dock betydande skillnad då entreprenören kan avstå forceringsåtgärder på denna grund medan entreprenören enbart blir berättigad till ersättning i fall ÄTA-arbeten innebär en ”väsentlig rubbning”.

kontraktarbetena i både mängd och tid. Det är även därför dessa vanligtvis ger entreprenören rätt till tidsförlängning.¹⁷⁰ Forceringsbestämmelsen syftar istället till att tjäna in tid för att kunna hålla kontraktstiden eller minska förlängningen av kontraktstiden.

Intressant i sammanhanget är att Samuelsson fastslår att ”begäran om forcering kan inte utgöra ett ÄTA-arbete ...”.¹⁷¹ Detta tycks stämmer överens med ovanstående bedömning, det vill säga att dessa två institut bör separeras. Frågan som återstår är emellertid vilket av regelverken som ska tillämpas när en beställare väljer att låta arbeten avgå. För att kunna ge ett adekvat svar på frågan torde motivet bakom beslutet begrundas. Rimligtvis rör det sig om ÄTA-arbeten när beställaren enbart vill förändra utförandet. Om beställaren istället låter arbeten avgå av tidsskäl torde det röra sig om forceringsåtgärder.

4.6 Skriftlighet vid forcering

I fall av forcering, stadgar AB 04 kap. 4 § 6 att beställning ska ske skriftligen. Av det första stycket framgår att när beställaren påkallar forcering av arbetena ska detta göras skriftligen innan entreprenören påbörjar forceringsåtgärden. Likaså är fallet vid så kallad oenighetsforcering. I bestämmelsens tredje stycke stadgas nämligen att entreprenören ska skriftligen underrätta beställaren om sådan tilltänkt forcering. Här framgår även att entreprenören i den skriftliga underrättelsen även ska informera beställaren om den kostnaden som ett sådant tilltag beräknas uppgå till. Således kan konstateras att såväl beställarens som entreprenörens påkallande av forceringsarbeten ska föregås av en skriftlig underrättelse till den andra parten. Trots denna uttryckliga uppmaning i de allmänna bestämmelserna stadgas ingen sanktion i fall då sådan underrättelse uteblivit. Detta innebär att skriftlighetskravet är att betrakta som en ordningsföreskrift. Detta torde i förlängningen innebära att om en forcering påbörjas i en situation då detta enbart avhandlats muntligen parterna emellan, bör det inte finnas några betydande hinder att fortsätta sådana åtgärder i enlighet med bestämmelsens systematik i övrigt.¹⁷² Att skriftlighetskravet ytterst är att betrakta som en ordningsföreskrift får även stöd i en skiljedom som Lindsö redogör för.¹⁷³ Skiljedomen rörde en entreprenad för att uppföra en skola, vilken skulle vara färdig i samband med att höstterminen började. På grund av vad entreprenören ansåg vara missvisande uppgifter som beställaren lämnat menade entreprenören att det inte var möjligt att hålla den överenskomna kontraktstiden. Byggherren avvisade entreprenörens krav på tidsförlängning och yttrade därutöver ett

¹⁷⁰ Jfr. Samuelsson (2022), s. 123; Deli (2017), s. 76 f.

¹⁷¹ Samuelsson (2022), s. 114.

¹⁷² Jfr. Deli (2017), s. 86.

¹⁷³ Lindsö (1996), s. 191 ff.

flertal gånger att det var av allra största vikt att entreprenaden höll sig till den överenskomna tidsramen. Entreprenören påstod med grund i beställarens handlande att forcering hade beställts. Skiljemännen ansåg att beställaren borde ha förstått att kontraktstiden inte rimligen kunde hållas utan att vidta forceringsåtgärder. Eftersom beställaren vid ett upprepat antal tillfällen framhållit vikten av att hålla kontraktstiden menade skiljemännen att detta måste leda till en förpliktelse som ålägger beställaren att bekosta sådana forceringsrelaterade kostnader som tillkommit som ett led i att försöka färdigställa entreprenaden inom ramen för kontraktstiden.¹⁷⁴ Med grund i detta exempel är det tydligt att forceringsbestämmelsens tillämpades även om påkallandet inte gjordes skriftligen.

Här kan emellertid nämnas att ur bevishänseende är det givetvis att föredra, för båda parterna, att fortsatta arbeten beställs skriftligen.¹⁷⁵

Det kan även vara av värde att ta upp den aspekt av underrättelse av forceringsåtgärder, som kommer till uttryck i AB 04 kap. 4 § 6 tredje stycket. Doktrin anför, relativt samstämmigt, att om entreprenören underlåter eller försummar att lämna en sådan underrättelse kring beräknad kostnad, torde detta inte omöjliggöra för entreprenören att erhålla ersättning för de reella forceringskostnaderna. I praktiken innebär detta att någon preklusion sannolikt inte inträder i förhållande till ersättningsmöjligheterna. Denna tolkning av bestämmelsen innebär att lydelsen enbart ger uttryck för en underrättelseskyldighet som stadgas i form av en ordningsföreskrift.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Lindsö (1996), s. 193.

¹⁷⁵ Deli (2017), s. 86

¹⁷⁶ Samuelsson (2022), s. 229; Hørlyck (2014), s. 312–313.

5 Sammanfattande diskussion

I detta avslutande kapitel kommer uppsatsens olika delar att analyseras och de mest relevanta frågeställningarna, med grund i uppsatsen syfte, kommer att diskuteras mer ingående. De frågeställningar som presenteras i avsnitt 1.2 har löpande besvarats genom uppsatsens framskridande.

Beställarens samordningsansvar och entreprenörens planeringsansvar, inbegripet framtagande av tidplanen, är centrala för entreprenadens tidsfaktor. Planeringen av entreprenaden förefaller viktig för att inte hamna i en situation som riskerar att leda till att kontraktstiden överskrids.

Uppsatsen har också framhållit de påföljder som AB 04 innehåller och som kan göras gällande i situationer då förseningar inträder. Dessa utgör, enligt min mening, incitament för att i första hand planera entreprenadprojektet noggrant och i andra hand tillämpa forceringsinstitutet.

Om entreprenaden, och de inblandade parterna, ändå ställs inför en situation i vilken kontraktstiden är i fara finns det enbart två alternativa vägar som beställaren kan välja i syfte att helt undvika eller minska förlängningen av kontraktstiden. Den första är att låta arbeten avgå. Detta görs i synnerhet genom att minska omfattningen av arbetena. Detta kan göras i förhållande till såväl kvantitet som kvalitet. Det andra alternativet för beställaren är att påkalla forceringsåtgärder. Dessa alternativa tillvägagångssätt kan överlappa varandra när det rör sig om avgående arbeten, vilket också har behandlats ovan. Uppsatsen har kort behandlat möjligheten att låta arbeten avgå, men har huvudsakligen fokuserat på forceringsalternativet.

Uppsatsens syftar dessutom till att åskådliggöra huruvida det finns något föreliggande förhållande mellan samordningsansvaret och möjligheten till forcering, samt hur detta i sådant fall ser ut. Mot denna bakgrund belyser framställningen att den rätt som beställaren åtnjuter genom forceringsbestämmelsen är ett tämligen centralt verktyg för att kunna styra entreprenaden inom ramen för samordningsansvaret. Beställarens möjlighet att påkalla forcering är även ett av få sätt för beställaren att påverka entreprenadprojektets framdrift när det väl är påbörjat, eftersom entreprenören har det huvudsakliga ansvaret för arbetets utförande. Det bör emellertid sägas att detta förhållande inte är konstruktionsmässigt tilltänkt, utan en naturlig följd av vilka möjligheter och vilket ansvar AB 04 kap. 4 § 6 respektive kap. 3 § 9 förser beställaren med.

Mot bakgrund av uppsatsens syfte är det även av relevans att konkludera det som Samuelsson benämner ”samordningsforcering”. Av den redogörelse som gjorts, i särskilt avsnitt 2.1 respektive 4.3, framgår det tydligt att beställaren, inom ramen för sitt samordningsansvar, blir begränsad i sin möjlighet att styra entreprenaden. För att kunna påkalla forcering från en aktör inom entreprenaden krävs nämligen att beställaren har en direkt avtalsrelation till aktören i fråga. Trots att samordningsansvaret förser beställaren med vissa befogenheter att styra entreprenadens framdrift går dessa inte att göra gällande utanför avtalsrelationer, åtminstone sett till möjligheten att påkalla forceringsåtgärder. Det bör emellertid nämnas att alla entreprenörer har någon beställarrelation, vilket gör att forcering kan påkallas i detta led.

Slutbeställarens möjlighet att påverka entreprenaden, inom ramen för samordningsansvaret, är också delvis beroende av entreprenadens upphandlingsform. För att utrustas med lämpliga befogenheter i fall av generalentreprenader förefaller det viktigt för slutbeställaren att ingå separata avtal med entreprenörerna till de delar av entreprenaden som denne finner kritiska.

Som har konstaterats i uppsatsens tredje kapitel föreligger det en skiljelinje mellan kontraktstiden och tidplanen. I praktiken utgör dessa två delar av samma system. Tidplanen kan, något förenklat, sägas vara tillvägagångssättet för att nå kontraktstiden. En frågeställning som dyker upp mot bakgrund av denna distinktion är under vilka förutsättningar beställaren kan påkalla forceringsåtgärder. Är det möjligt att för beställaren att påkalla forceringsåtgärder med grund i att arbetet börjar släpa efter tidplanen, även om det är för tidigt att dra några slutsatser kring huruvida kontraktstiden rent faktiskt kommer att påverkas negativt. Av AB 04 kap. 4 § 6 framgår uttryckligen att åtgärderna ska vidtas för att undvika eller minska förlängning av kontraktstiden. Detta bör ställas i kontrast till Johanssons uppfattning vilken är att det som utgör beställarens skyldighet inom ramen för dennes samordningsansvar är att påkalla forceringsåtgärder när tidplanen inte kan följas. Till stöd för denna syn är att beställaren med hjälp av tidplanen kan följa arbetets framskridande distinkt, vilket också innebär att det blir tydligt när forceringsinsatser är nödvändiga.

Ytterligare en problemställning som parterna i ett entreprenadprojekt kan ställas inför är vad som sker om det visar sig att planeringen av projektet är bristfällig i den utsträckning att forceringsinsatser inte fyller någon funktion, det vill säga inte genererar någon tidsbesparing.

Bristfällig samordning har diskuterats och svaret torde vara förhållandevis tydligt här. Nämligen att beställaren blir ersättningsskyldig för entreprenörens

eventuella förluster. Frågan är emellertid hur en situation där tidplanen är ofullkomlig (eller bara utformad på ett sådant sätt) i den grad att det inte är möjligt att spara in tid genom forceringsåtgärder ska hanteras. Är det något som bör ligga entreprenören, som konstruerat tidplanen, till last, eller faller det möjligtvis inom ramen för beställaren samordningsansvaret att kontrollera tidplanen innan denna blir slutgiltig för projektet. Rimligtvis faller ansvaret här på den part som haft ansvaret för att utforma tidplanen.

Uppsatsen har behandlat frågor rörande villkoret ”beräknad kostnad”, som framgår av forceringsbestämmelsens tredje stycke. Det har konstaterats att någon bundenhet inte föreligger i förhållande till en sådan kommunikationen för beställaren. Det är således inte att betrakta som ett anbud, utan fyller enbart en funktion som beslutsunderlag för beställaren. Med detta i beaktande förefaller det uppstå en något svårbedömd situation om det, i efterhand, visar sig att forceringsåtgärderna blir väsentligt dyrare än den beräknade kostnaden. Frågan är således vilken av parterna som står risken för en sådan situation. Detta är en prekär situation då beställaren grundat sitt beslut på en kalkyl som varit helt felaktig. Enligt min mening finns det tre alternativa lösningar på denna problematik.

Det första alternativet är att det är en risk och således en kostnad som beställaren får stå. Detta då någon bundenhet i förhållande till kalkylen inte föreligger för entreprenören vid framläggande av denna.

Ett andra alternativ är att entreprenören ska stå denna risken då denne är den part som har möjlighet att räkna på kostnaderna.

Den sista alternativa lösningen på en sådan situation vore att, i likhet med hur hindersättning behandlas, dela på de kostnader som övergår den beräknade kostnaden.¹⁷⁷ Detta vore väl i linje med den lojalitetsplikt som AB 04 eftersträvar.

Frågeställningen kring huruvida krav, från beställaren, på ianspråktagande av luften i tidplanen är att betrakta som forcering är en fråga som uppmärksammas i avsnitt 2.3.2. Svaret på frågan är rimligtvis beroende av vem som förfogar över denna luft, vilket i sig är en fråga som det råder delade meningar om. Något tydligt svar på denna fråga är svårt att utröna i såväl doktrin som praxis. Om det är entreprenören som förfogar över tiden torde det gå att jämställa ett krav på ianspråktagande av luften med påkallande av forcering. Om det istället är beställaren som förfogar över luften i tidplanen

¹⁷⁷ Jfr. vad som framgår under avsnitt 3.3.

torde ianspråktagande av luften falla inom entreprenörens åtagande att färdigställa entreprenören inom kontraktstiden.

En sista relevant frågeställning att kort kommentera är hur länge entreprenören kan göra gällande att ett krav på forceringsåtgärder utgör en väsentlig olägenhet. I avsnitt 4.2.1 anges tre, i min mening, rimliga alternativa svar på problemställningen. Eftersom godkännande av åtgärderna från entreprenören och påbörjandet av forceringen torde föreligga tätt inpå varandra rent tidsmässigt, förefaller det som den enklaste lösningen att begränsa möjligheten att göra väsentlig olägenhet gällande efter att entreprenören godkänt att företa åtgärderna. Då ges denne åtminstone möjlighet att kalkylera hur resurser ska fördelas i förhållande till andra pågående projekt.

Som framgår av denna uppsats, och i synnerhet i detta avslutande kapitel, finns det ett flertal frågeställningar relaterade till forceringsinstitutets tillämplighet, samordningsansvarets gränser samt deras samverkan. Att besvara var och en av de problemformuleringar som belysts under uppsatsens gång skulle kräva mer fördjupning. Detta faller således utanför framställningens nuvarande ramar. Det känns likväl nödvändigt för att göra AB 04 mer förutseende och förslagsvis beaktar BKK dessa problemställningar i framtagandet av det nya standardavtalet, som annars riskerar att resultera i såväl fördyringar som ytterligare förseningar.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Alf G. Lindahl, Östen Malmberg och Alf-Erik Norén (1988), *Motiv AB 72. Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 72 samt kontraktsformulär och anbudsformulär Svenska Teknologföreningens formulär 18/72, 19/72, 20/72 och 21/72*, andra utgåvan, Stockholm.

Arbetsutskottet inom Svenska Teknologföreningens Kontraktskommitté (1969), *Motiv AB 65*.

Arvesen, Hans-Jørgen, Marthinussen, Karl, Giverholt, Heikki (2014), *NS 8406 Forenklet norsk bygge- og anleggskontrakt med kommentarer*, Gyldendal Juridisk.

Arvidsson, Niklas och Samuelsson, Per (2018), *Entreprenadavtal mellan näringsidkare och konsument*, Norstedts Juridik

Bernitz, Ulf (2018), *Standardavtalsrätt*, 9 uppl., Norstedts Juridik.

Barbo, Jan Einar (1997), *Kontraktsomlegging i entrepriseforhold*, Universitetsforlaget.

Deli, Robert (2017), *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*, 2 uppl., Svensk Byggtjänst.

Gentele, Oskar (2018), *Samlade störningskrav*, Svensk Byggtjänst.

Hagstrøm, Viggo, Bruserud, Herman (2014), *Entrepriserett*, Universitetsforlaget.

Hedberg, Stig (2011), *Ansvar inom entreprenadjuridiken*, Svensk Byggtjänst.

Hedberg, Stig (2012), *Kommentarer till AB 04, ABT 06 och ABK 09*, Svensk Byggtjänst.

Hellner, Jan, Hager, Richard och Persson, Annina H. (2019), *Speciell avtalsrätt II – Kontraktsrätt, första häftet, särskilda avtal*, 7 uppl., Norstedts Juridik.

Hørlyck, Erik (2019), *Entreprise – AB 18*, 8 uppl., Jurist og økonomforbundets forlag

Höök, Rolf (2008), *Entreprenadjuridik*, 5 uppl., Norstedts Juridik.

- Iversen, Torsten (2016), *Entrepriseretten*, Jurist- og økonomforbundets forlag
- Johansson, Sture (2007), *Entreprenadrätt och praktik*, Svensk Byggtjänst.
- Johansson, Sture (2008), *Entreprenadjuridiska uppsatser*, Svensk Byggtjänst.
- Kaldal, Anna, Sjöberg, Gustaf (2018), *Vetenskapskrav på uppsatser i rättsvetenskap*, Jure Förlag AB.
- Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, s. 21–46.
- Liman, Lars-Otto, Sahlin, Claes, Peterson, Martin och Kåvius, Niklas, *Entreprenad- och konsulträtt*, 9 uppl., Svensk Byggtjänst.
- Lindsö, Åke (1996), *Juridik för byggbranschen*, Svensk Byggtjänst.
- Lindahl, Alf G, Malmberg, Östen och Norén, Alf-Erik (1994), *Entreprenad AB 92 – och Kontraktsformulär 1/92 och 2/92*, Bokförlaget Norén & Co KB.
- Munukka, Jori (2007), *Kontraktuell lojalitetsplikt*, Jure.
- Peczenik, Aleksander (1995), *Vad är rätt? : om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Norstedts Juridik.
- Ramberg, Jan, Ramberg, Christina (2019), *Allmän avtalsrätt*, 11 uppl., Norstedts Juridik.
- Rodhe, Knut (1956), *Obligationsrätt*, P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Rodhe, Knut (1986), *Lärobok i obligationsrätt*, Norstedts Förlag.
- Rådberg, Åke (2011). *Entreprenören och entreprenaden – frågor i AB 04*, Svensk Byggtjänst.
- Rådberg, Åke (2017), *Byggjuridik i praktiken*, Studentlitteratur.
- Samuelsson, Per (2011), *Entreprenadavtal – särskilt om ändrade förhållanden*, Karnov Group.
- Samuelsson, Per (2020), *AB 04 – En kommentar*, 2 uppl., Norstedts Juridik.
- Samuelsson, Per (2022), *AB 04 – En kommentar*, 3 uppl., Norstedts Juridik.

Sandström, Torsten (2018), *Mönster i förmögenhetsrätten – En lärobok*, Norstedts Juridik.

Elektroniska källor

Adestam, Johan och Arvidsson, Niklas, ”Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt”, *Svensk Juristtidning*, 2021, s. 48–60.

Björklund, Nicklas m.fl., ”Vem har rätt till luften i tidplanen?”, Kilpatrick Townsend, 2020.

Byggandets Kontraktskommitté, ”Om BKK”,
<<https://foreningenbkk.se/verksamhet/>>, besökt 2021-03-11.

Ingvarson, Anders och Eickhoff, Kristina, ”Delad kontraktuell olycka som katalysator för samarbete”, Mannheimer Swartling.

Ingvarson, Anders, Utterström, Markus, ”Väsentlig rubbning enligt AB 04”, *Juridisk Tidskrift*, Nr. 1 2016/17, s. 68–94.

Ingvarson, Anders, Utterström, Markus, ”Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04”, *Svensk Juristtidning*, 2015, s. 20–39.

Munukka, Jori, Köplag (1990:931) 36 §, Karnov 2022-03-22 (JUNO).

Ossmer, Per, ”Ändring av entreprenörens arbete — några synpunkter”, *Svensk Juristtidning*, 1993, s. 278–290.

Sektionsmöte, Håstad, Torgny m.fl., ”Entreprenörens ersättningskrav och andra anspråk på grund av förhållanden på beställarens sida”, *Nordisk jurist*, s. 699–709.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2006 s. 367.

NJA 2013 s. 1174.

NJA 2015 s. 862.

NJA 2016 s. 1011.

NJA 2017 s. 203.

NJA 2017 s. 1195.

NJA 2018 s. 834.